

Vogels kijken in Gooi en Vechtstreek

Een informatieve gids in zakboekformaat voor mensen die vogels willen observeren in het Gooi, de Vechtstreek en de Eempolders

Vogels kijken **in Gooi en Vechtstreek**

R.A. Kole & D.A. Jonkers

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken
Uitgavenummer 100

Deze uitgave is tot stand gekomen met hulp en steun van de Vereniging Natuurmonumenten, het Gewest Gooi en Vechtstreek, Kringloopwinkel Laren, het Prins Bernhardfonds en de heer H.J. Slijper.

De auteurs danken de heren J. Taapken, P. Schut en J. Harder voor het kritisch doorlezen van een versie van het manuscript.

Omslag: Roodborsttapuit (Saxicola torquata) op de heide. Illustratie: H.J. Slijper

De illustraties bij de tekst van deze uitgave zijn verzorgd door A.J. van Klaveren. Het kaarttekenwerk is verzorgd door M. van Houten. De landschapsfoto's zijn gemaakt door H.T. Valeton en D.A. Jonkers. Alle vogelfoto's zijn gemaakt door W.G.G. Smeets.

Copyright © 1996 Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum

Het auteursrecht betreffende de foto's en illustraties in deze uitgave berust bij de fotografen en tekenaars.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleevoudigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without permission from the publisher in writing.

ISBN 90-74511-03-1

SISO 598 UDC 598

Gedrukt bij Drukkerij Imprimo, Bussum

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

Inhoud

Voorwoord	7
Waarom deze uitgave?	9
Deel een	
Inleiding	13
De seizoenen	17
Voorjaar en zomer	18
Vogeltrek	27
Wintergasten	33
Vogels in hun leefgebieden	45
Bossen	45
Graslanden	50
Heiden	54
Bebouwing	56
Akkers	59
Wateren en moerassen	60
Informatie over het gebied	65
Excursiemogelijkheden	65
Observatiehutten	66
Vogelkijkpunten	66
Inlichtingen	68
Fietsenverhuur	68
Overzicht van het gebied	69
De Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken	71
Literatuur	75
Deel twee	
Toelichting op de tabel	79
Inleiding	79
Verspreiding	80
Aanwezigheid	84
Overzicht van soorten	89
Index	101

Voorwoord

Aan een ieder die van het Gooi en de Vechtstreek houdt.

Vele banden binden de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken en het Gewest Gooi en Vechtstreek. Niet alleen zijn deze organisaties van hetzelfde 'bouwjaar' (1967) en hebben zij beide hetzelfde werkgebied, ook zijn zij beide uit een gevoel voor de natuur en onze leefomgeving ontstaan.

Omdat de inwoners van het Gooi zich zorgen maakten over de te grote bouwdrift van de gemeenten (een gevolg van de naoorlogse woningnood), riepen zij de bestuurders op een gewest op te richten met als doel: 'op de bres staan voor het behoud van het karakter, het unieke landschap van het Gooi en omstreken'.

Mede doordat de gemeenten inderdaad hun krachten bundelden, wonen wij nog steeds in een fantastische omgeving. Er is altijd natuur op loop- of fietsafstand en als wij er niet op uit trekken komt 'de natuur' naar ons toe.

Thuis, in Muiderberg, brengt een Roodborstje mij iedere morgen een ochtendgroet en kijkt hij mij gretig op de vingers als ik in de tuin werk. Vooral het keren van de composthoop heeft zijn warme belangstelling. Aalscholvers vliegen over naar het Naardermeer en gelukkig hebben het afgelopen jaar de Koperwieken de hulstboom pas na de kerst geplunderd.

In Huizen, op het gewestkantoor, wordt de Grote Bonte Specht in de boom voor mijn raam iedere dag vanaf de schoorsteen uitgedaagd door een Kauw, maar hij gaat gewoon door. Zijn vastberadenheid, volharding en behendigheid zijn mijn dagelijkse arbeidsvitaminen.

De plekjes waar u veel meer vogels, bekend en onbekend, kunt ontdekken staan in dit gidsje beschreven. Onze onvolprezen vogelwerkgroep heeft de gebieden waar vogels nog goed zijn waar te nemen overzichtelijk bijeen gezet. Door er met of zonder verrekijker, op uit te trekken, leert u de vogels en de beschreven landschappen in 'onze' omgeving steeds beter kennen. Dat is beslist een bijzondere ervaring. Hoe meer soorten je leert kennen, hoe leuker het wordt. Ik wens u veel kijken en leesplezier.

mr. drs. Marjo Vlaanderen
voorzitter Gewest Gooi en Vechtstreek
januari 1996

Waarom deze uitgave?

In 1987 verscheen ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken het boek 'Vogels tussen Vecht en Eem'. Daarin worden, onder andere, het voorkomen en de aantalsontwikkelingen besproken van de soorten vogels die in de loop der tijd in het gebied werden waargenomen. De gegevens in dat boek zijn gebaseerd op literatuuronderzoek en op de waarnemingsgegevens die de vogelwerkgroep in de eerste vijftwintig jaar van zijn bestaan verzamelde. Daarnaast bevat het boek ook nog een aantal uitgebreide beschrijvingen van ontwikkelingen in enkele biotopen en een serie wandelroutebeschrijvingen. Voor mensen die in vogels geïnteresseerd zijn bevat het boek heel veel informatie.

Omdat 'Vogels tussen Vecht en Eem' voor een breder publiek wel wat specialistisch was, drong zich al kort na de verschijning er van de vraag op of het niet mogelijk was een eenvoudige en handzame vogelkijkgids in zakformaat te maken. Het leek echter niet verstandig om dat idee al kort na de bovenvermelde uitgave te gaan realiseren en er waren bovendien teveel andere activiteiten die de aandacht vroegen. Op de achtergrond bleven de plannen echter wel degelijk bestaan.

Dit boekje is het resultaat van de uitwerking van het idee. Het bevat in de eerste plaats beknopte informatie over de vogelsoorten die men in het gebied verwachten kan. Deze informatie is ver-

werkt in een tabel achter in het boekje. Per soort is daarin aangegeven in welke tijd deze aanwezig is. Daarnaast is er een verwijzing naar de status van de betreffende soort opgenomen. Deze kan ook beschouwd worden als een richtlijn voor de kans dat de soort kan worden aangetroffen. Het boekje bevat bovendien een aantal beschrijvingen van vogels in verschillende perioden van het jaar, van enkele biotopen en van bijzondere verschijnselen, zoals de vogeltrek. Ook bevat het enkele beschrijvingen van vogelrijke gebieden, met een kaart waar deze te vinden zijn. Als extra service zijn beknopt ook een aantal excursiemogelijkheden, observatiehutten en vogelkijkpunten aangegeven.

Ondanks de compacte uitvoering, is er dus toch nog heel wat informatie, niet alleen voor hobbyisten die vrijwel al hun vrije tijd steken in het waarnemen en bestuderen van de vogels, maar vooral ook voor ieder die graag tijdens een wandeling of een bezoek aan het gebied zou willen weten welke vogels er te verwachten zijn of welke tijd van het jaar het meest geschikt is om er op uit te gaan en te kunnen gaan genieten van het waarnemen van een bepaalde vogelsoort of groep.

Wij wensen u veel plezier bij uw tochten,

Dick Jonkers en Rob Kole

Deel een

Inleiding

Het Gooi en de omliggende gebieden, zijn zeer rijk aan vogelsoorten. Dat de omstandigheden voor veel vogelsoorten hier redelijk gunstig zijn, is te danken aan de grote landschappelijke variatie van het gebied. Buiten de bebouwde kommen vinden wij er nog een rijke afwisseling van naald-

Aalscholver

en loofbossen, heidevelden, veenweidegebieden en plassen. Ook het uitgestrekte water van een deel van de randmeren is gelegen in deze omgeving. Afwisseling genoeg dus. Het is dan ook geen toeval dat er hier heel veel vogelsoorten kunnen worden waargenomen.

Leden van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken zijn al sinds 1967 actief met het bestuderen en het beschermen van de rijke avifauna. Het werkgebied van deze vereniging omvat het Gooi, het Vechtplassengebied en de westelijke Eempolders. Ruwweg strekt dat gebied zich uit vanaf het Amsterdam-Rijnkanaal in het westen tot aan

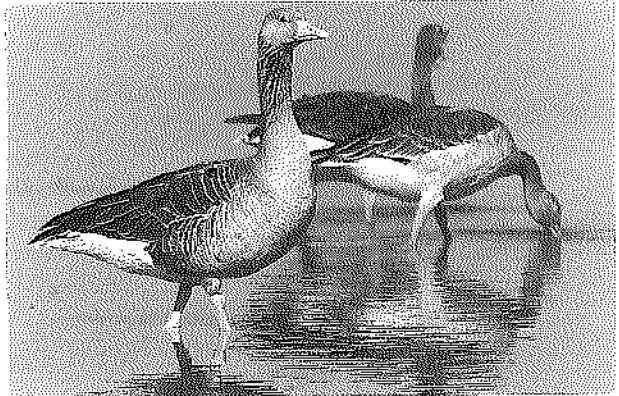
de Eem, die de oostelijke grens vormt. Aan de noordzijde ligt het randmerengebied. De zuidelijke grens van het werkgebied wordt gevormd door het Tienhovens Kanaal en de Noord-Hollandse provinciegrens ten zuiden van de gemeente Hilversum.

Door de grote variatie van landschapstypen die wij hier aantreffen, is het niet verwonderlijk dat er in de verspreiding van de vogelsoorten die er kunnen worden aangetroffen ook grote verschillen zijn. Deze verschillen zijn soms te verklaren doordat bepaalde soorten vogels nu eenmaal sterk op een bepaald type gebied gericht zijn of omdat zij gebonden zijn aan specifieke omstandigheden.

In het eerste deel van deze uitgave wordt een indruk gegeven van de vogels die zich in het gebied ophouden in de loop van de vier seizoenen van het jaar. Daarnaast wordt ook een overzicht gegeven van het vogelleven in een aantal landschapstypen in Gooi en omstreken, zoals bossen, heiden, plassen en weidegebieden.

Deel twee geeft een overzicht van vrijwel alle vogelsoorten die tot nu toe in dit gebied zijn waargenomen. Deze gegevens zijn vermeld in een overzichtstabel, waarin de namen van 281 vogelsoorten zijn opgenomen. Een aantal zeer zeldzame soorten en verwilderde soorten, die destijds wel in 'Vogels tussen Vecht en Eem' werden vermeld, zijn in deze uitgave buiten beschouwing gelaten.

Voor wat betreft deze zeer zeldzame soorten hebben wij een grens aangehouden van minder dan vijf waarnemingen. Voor elke soort is aangegeven in welk landschapstype deze doorgaans kan worden aangetroffen. Ook is vermeld in welke maanden van het jaar de kans op het waarnemen van de betreffende soort redelijk hoog is. Met behulp van de gegevens in deze tabel kan men een indruk krijgen wat er aan vogels in een

Grauwe Ganzen

bepaald type terrein is te verwachten en welke soorten verwacht kunnen worden in een zekere periode van het jaar. Verder is uit de tabel af te lezen in welke mate een soort voorkomt, zoals 'algemeen voorkomend' of 'schaars voorkomend'. De kans op waarnemen van een vogelsoort wordt, onder andere, door dit soort factoren beïnvloed.

De seizoenen

In dit hoofdstuk proberen wij een indruk te geven van wat er in de loop van het jaar te zien is aan vogels. Ook komen een aantal verschijnselen aan de orde, zoals balts, broeden en vogeltrek. In het voorjaar en het begin van de zomer zijn veel vogelsoorten druk bezig met het afbakenen van een territorium, met het bouwen van een nest, met broeden of met het verzorgen van jongen. Toch doen zich ook in deze tijd bij heel wat vogelsoorten, inclusief sommige soorten die hier broeden, ook trekverschijnselen voor. Terwijl soortgenoten al een nest, eieren of zelfs jongen hebben, trekken individuele vogels of groepjes van verscheidene soorten vogels nog door

De Gooimeerkust bij het Magdaleen, ten westen van Huizen. Dit type terrein is van belang voor diverse soorten rietvogels. Vanaf de oever worden, vooral in het najaar en de wintermaanden, ook regelmatig grote groepen watervogels gezien.

naar noordelijker broedgebieden. Sommigen gaan zelfs al in de loop van de zomer weer op weg naar de overwinteringsgebieden in de zuidelijker breedtegraden.

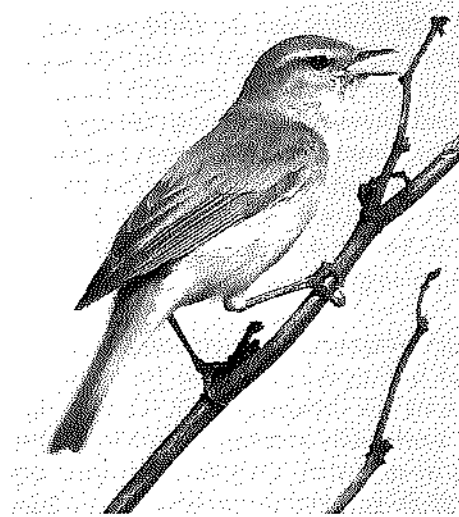
In de herfst komt de trek naar het zuiden goed op gang. In die tijd kan men dan ook vaak vogelsoorten waarnemen die hier in de overige tijd van het jaar niet voorkomen of minder opvallen. In deze tijd zijn er overigens ook veel grotere aantallen vogels aanwezig, omdat het broedseizoen dan achter de rug is. In de winter komen er vaak tijdelijk vogels naar onze streken omdat zij elders, in hun broedgebieden, gebrek aan voedsel zouden krijgen. Onder de gasten die wij in die tijd herbergen, komen vogelsoorten voor die hier ook broeden en dus ook in andere tijden van het jaar kunnen worden gezien, maar ook soorten die elders broeden en hier slechts komen overwinteren.

Voorjaar en zomer

In de loop van het voorjaar treden er geleidelijk veranderingen op in de samenstelling van de vogelbevolking. In een periode van enkele maanden komen diverse vogels uit het zuiden terug. Een deel daarvan trekt door naar noordelijker streken maar van het grote aantal vogelsoorten dat tot nu toe in het gebied tussen Vecht en Eem is waargenomen, is méér dan een derde broedvogel in dit gebied. Daarvan is een aantal soorten hier alleen in de periode april-oktober waar te nemen. Dat zijn de zogenaamde 'zomervogels', die alleen maar naar deze streken komen om er

te broeden. Het zijn merendeels vogels die van insecten leven, zoals bijvoorbeeld, Zwartkoppen, Fitissen, Tjiftjaffen en de zwaluwen. Na het broedseizoen gaan deze soorten terug naar hun winterkwartieren in Zuid-Europa of nog zuidelijker, tot in de punt van Zuid-Afrika.

De eerste zangactiviteiten voor het broedseizoen barsten al in februari los. Het is dan bijvoorbeeld

Fitis

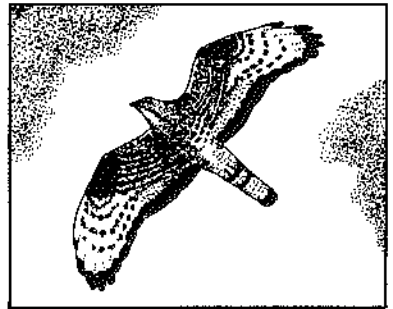
de tijd om de zang van de Glanskop en de Boomklover te gaan beluisteren. Vaak zijn deze 'zangers' de hele dag te horen. Uitstekende plaatsen om naar deze vogels te gaan luisteren zijn terreinen met oude loofbomen, die onder andere te vinden zijn in de Gooise landgoederen. Vanaf de eerste week van maart is het zaak om op de zang

van de eerste Tjiftjaffen te gaan letten en wat later ook op die van de Fitis. Ook de Heggemus laat zich in deze maand al volop horen. Deze soorten zijn vrijwel overal te vinden waar bossen, bosschages of andere begroeiingselementen met ondergroei voorkomen.

Wie de vogelgeluiden wil leren kennen, doet er verstandig aan zich in het begin te beperken en zich te concentreren op één of slechts enkele soorten. Door vroeg in het jaar rustig te beginnen, kan men de kennis van de zang van vogels langzaamaan opbouwen, want in die tijd is het aantal soorten dat zingt nog tamelijk beperkt. Bovendien hoeft men in die tijd nog niet zo vroeg uit de veren, om maar in vogeltermen te blijven. Ook zit er dan nog weinig tot geen blad aan de bomen, zodat de vogels gemakkelijk kunnen worden gezien en het dus niet zo moeilijk is vast te stellen welke vogel de zang produceert.

Vanaf april concentreert de vogelzang zich vooral in de vroege ochtenduren. In de loop van de ochtend neemt de intensiteit af. Er zijn dan meestal wel veel méér soorten te horen en het bladerdek is al een stuk dichter, waardoor het lastiger wordt de soorten te herkennen. In deze tijd komt het er veel meer op aan de geluiden goed te kennen. Toch zijn er soorten waarvoor die tijd juist gunstiger is. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Kleine Bonte Specht en voor de Appelvink. Voor het waarnemen van deze soorten is begin april de beste tijd. Zij zitten doorgaans in toppen van hoge bomen. Ook in deze tijd zijn weer de prachtige landgoederen aan te bevelen voor een bezoek.

In de open graslandgebieden wordt in de maand april volop gebaltst. Kieviten en Grutto's voeren de boventoon, maar hier en daar zijn ook Scholteksters en Tureluurs waar te nemen. Let ook op de baltsvluchten van de Watersnip. Tijdens de vlucht maakt deze een enigszins zoevend geluid, wat hem de naam 'hemelgeit' heeft opgeleverd. Overigens is de Watersnip ook wel zittend op paaltjes en hekken aan te treffen, waarbij hij een wat 'tikkend' geluid maakt. Dit gedrag manifesteert

Wespendief

zich vooral in de vroege ochtend en in de avondschemering.

Natuurlijk trekken de grotere vogels in de graslanden al snel de aandacht omdat die gemakkelijk zijn te zien. Er is echter, voor wie goed oplet nog veel meer vogelrijkdom te vinden, al zal men daarvoor vaak ook de oren goed de kost moeten geven. Wie even de moeite neemt goed rond te kijken bij het horen van een geluid, leert al gauw veel meer soorten waar te nemen. Dan vallen, bijvoorbeeld, ook regelmatig kleinere vogels op,

Zicht op de Ezelwei bij het landgoed 'Schaep en Burgh' van de Vereniging Natuurmonumenten te 's-Graveland. Buizerds en Wespendienven zijn hier 's zomers regelmatig te observeren.

zoals de Graspieper en de Veldleeuwerik. Deze twee kleine grauwbrowne vogels komen ook regelmatig voor. Hoewel ze op het eerste gezicht wel wat op elkaar lijken, kunnen ze gemakkelijk uit elkaar gehouden worden door hun geluid en hun gedrag. De Graspieper zit vaak op een paaltje, een hek of op een draadje. Tijdens de baltsvlucht gaat deze soort een eindje omhoog en daalt dan weer snel met een parachute-achtige vlucht. De zang van de Graspieper bestaat uit een langzaam aan toenemende serie hoge pieptonen, die in een muzikale triller eindigen. De Veldleeuwerik zingt langdurig vanaf een vaste plek hoog in de lucht. Zijn geluid is een aanhoudende stroom van enigszins jubelend klinkende trillers, met soms ook wat langere uithalen. Het is een leuke sport om steeds te proberen deze zanger te

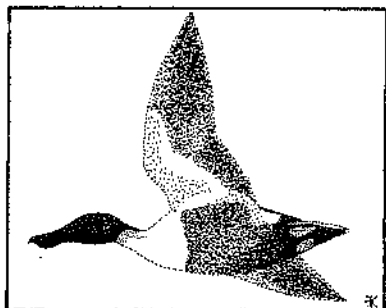
ontdekken. Een kleine, stilstaande zwarte stip in de lucht is vast en zeker de Veldleeuwerik.

De maand mei is in de graslandgebieden de tijd voor jonge vogels. Wanneer een Kievit opvliegt en daarbij een klaaglijk geluid maakt, is dat een aanwijzing dat er jonge vogels in de buurt zijn. Meteen kijken naar het gras is dan noodzakelijk om de parmantige kleintjes met hun zwartbruine petjes nog te kunnen zien, want zij proberen zich bij onraad daarin direct weg te drukken en zij zijn dan ook vaak maar heel kortstondig zichtbaar. Vroeg in de ochtend en op regenachtige dagen zoeken de jongen beschutting onder de ouders. Wie goed op een 'bolle' Kievit let, kan al gauw zien dat de pootjes van de jongen er onder uitsteken. Grutto's en Tureluurs die op paaltjes zitten, vormen een aanwijzing dat ook zij jongen hebben. Zacht 'tsiepende' Graspiepers, die zich vaak zelfs nog met voer in de bek hoorbaar maken, zijn een teken dat ook zij jongen hebben. Torenvalken, die met hun snel flapperende vleugels, tegen de richting van de wind in, bijna stilstaan in de lucht ('bidden' of 'wiekelen'), zijn op zoek naar muizen of andere prooien. Zij zijn vrijwel het hele jaar te vinden bij open graslanden en langs wegbermen.

In de loop van april en mei arriveren in de bossen en struwelen nog meer zangers, zoals Zwartkop, Tuinfluiter en nog weer later Fluiter en Wielewaai. Witte strepen onder gaten in de stam van een boom en Spreeuwen die er af en aan vliegen, zijn aanwijzingen dat ook deze vogels al jongen hebben. Wie begin juni van tijd tot tijd de lucht afspeurt heeft een goede kans om Buizerds of ja-

gende Sperwers waar te nemen. Hier en daar komen dan mogelijk ook de Havik en zelfs ook wel de Wespendif in het zicht.

De verschillende roofvogelsoorten hebben in het algemeen elk hun eigen jachttechniek en zijn tijdens hun jachtvluchten in de regel niet altijd zo gemakkelijk te zien. Zo jagen Boomvalken regelmatig op insecten, maar om dat tafereel te zien, moet men veel geluk hebben. Zij vliegen daarbij met hoge snelheid, soms omhoog, dan weer om-

Slobeend

laag. Sperwers zijn geregeld langs de randen van bebouwing te zien. Daar jagen zij vooral op Huis-
mussen. In het algemeen geldt dat men roofvogels gemakkelijker kan ontdekken wanneer men hun specifieke jachttechniek kent.

De 's-Gravelandse buitenplaatsen en de Gooise Noordflank, met name de omgeving van de graslanden van Oud-Naarden, zijn in het algemeen goede observatieplaatsen voor het waarnemen van Wespendifieven. Deze soort is in het algemeen moeilijk te ontdekken en leidt een verborgen le-

ven, maar valt tijdens de balts toch regelmatig op. Wespendienven vliegen daarbij namelijk hoog boven de bossen uit en kenmerkend is daarbij dat zij hun vleugels tijdens deze vlucht boven het lichaam als het ware tegen elkaar slaan. Dit verschijnsel wordt ook wel 'vlindervlucht' genoemd. Ook Buizerds vallen door hun gedrag wel op tijdens de balts. Zij duikelen dan tijdens de vlucht en laten zich als een steen naar beneden vallen.

De maanden mei en juni zijn uitermate geschikt voor het observeren van watervogels. Terwijl in de rietstroken de Kleine Karekieten, Rietgorzen, Bosrietzangers en Sprinkhaanzangers nog volop zitten te zingen, zwemmen in het water al Futen en Meerkoeten met hun jongen. Het is bij de Futen een koddig gezicht om de jongen met hun gestreepte pyjama-achtige kleed op de rug van hun zwemmende ouders mee te zien liften. Langs rietkragen, zoals langs het Gooimeer, zijn dan ook roepende Koekoeken te horen. Die zitten vaak op een hoog punt in een struik of boom en men kan ze ook regelmatig zien rondvliegen. Grauwe Ganzen foerageren, met hun jongen, plaatselijk op de graslanden die aan grote open wateren grenzen. De Oostermeent bij Blaricum, de Hilversumse Meent en de Heintjesrak- en Broekerpolder zijn in deze periode uitstekende observatieplaatsen voor het bestuderen van Grauwe Ganzen.

Het water van de randmeren afspurend zal het oog wellicht op Bergeenden met hun jongen vallen. Vanaf hun broedplaatsen op de hoge zandgronden zijn deze dieren via allerlei slootjes, maar ook diverse barrières zoals wegen trotserend, naar het water in dit gebied gekomen. Soms zitten er

wel twintig jongen bij elkaar, waarbij één vrouwtje fungeert als een soort peuterleidster, die de crèche bij elkaar moet houden.

Tegen het eind van juni zijn hier en daar, op plaatsen met bossen, bosjes en andere opgaande begroeiingen, in de avondschemering de bedelroepen van jonge Ransuilen te horen. Hun geluiden klinken ongeveer als een slepend 'kitikiti' en zijn al van verre op te merken. Een voorbeeld van een gebied waarbij zij vrijwel jaarlijks aan te treffen zijn, is de omgeving van de Bergweg en de Meentzoom in Blaricum.

Boven de bossen verschijnen in deze maand de eerste jonge Buizerds. Langzamerhand begint het nu weer stil te worden in alle gebieden. Het broedseizoen loopt ten einde en de eerste trekende steltlopers worden al weer gesignaleerd. Zwermen Kieviten vliegen over en de 'bibberige' roep van de Regenwulpen kondigt de nazomer aan. Voor een vogelaar zijn dit tekenen om grote open gebieden en wateren of moerassen weer te gaan opzoeken, want die hebben in deze tijd veel vogelrijkdom te bieden.

Vogeltrek

Vogeltrek is een fenomeen waarvan wij vooral in het voor- en najaar kunnen genieten. In het voorjaar arriveren grote aantallen vogels vanuit hun overwinteringsgebieden. Voor veel soorten kan het broedgebied in Nederland liggen, maar sommige soorten pleisteren hier slechts gedurende een korte of wat langere tijd en vliegen dan weer verder. Er zijn ook soorten waarvan een deel in ons land blijft, maar een ander deel doortrekt om in noordelijker streken te gaan broeden. Sommige soorten vliegen alleen maar over ons land heen naar andere streken. In de nazomer en in de loop van het najaar gaan sommige vogelsoorten die in ons land broeden al weer geheel of gedeeltelijk op weg terug naar hun overwinteringsgebieden.

De beste maanden om de voorjaars trek waar te nemen zijn april en mei. Het op gang komen van de najaars trek is sterk afhankelijk van de omstandigheden en verschilt bovendien heel sterk per soort. Ook in de zomer trekken sommige soorten al weer weg, maar dat gebeurt vaak nog tamelijk gespreid in de tijd. Daardoor valt het doortrekken en het verdwijnen van deze vogels in die periode nog niet zo erg op. Pas in het najaar neemt de intensiteit van de trekbewegingen toe en het verschijnsel neemt dan zelfs massale vormen aan. De zichtbare najaars trek begint doorgaans in september en gaat gewoonlijk door tot eind oktober. Voor het waarnemen van sommige categorieën van vogelsoorten, zoals steltlopers, zijn juli en augustus goede maanden.

De Tafelberg bij Blaricum, aan de rand van de heide. Vanaf dit punt is, vooral in het najaar, de vogeltrek goed waar te nemen.

Hoewel sommige soorten vooral of uitsluitend 's nachts trekken, beginnen veel vogelsoorten aan hun dagtocht in de laatste periode voor zonsopkomst, tot enkele uren daarna. Dit is vooral afhankelijk van de soort, maar ook wel enigszins van andere omstandigheden, zoals het weer.

Vooraf de vroege ochtenduren zijn zeer geschikt voor het waarnemen van vogeltrek, omdat er dan vaak veel vogels overkomen en omdat ze, wanneer de ochtendschemering is verdwenen, niet alleen gehoord, maar ook gezien kunnen worden. De trek van roofvogels (ook wel stootvogels genoemd) komt over het algemeen pas in de loop van de ochtend op gang, wanneer er voldoende thermiek is.

Op plaatsen waar grote wateren of open gebieden aanwezig zijn, kan, vooral aan de randen van het gebied, de concentratie van vogels sterk toenemen, omdat grote wateroppervlakken vogels meestal afschrikken en zij bij het naderen van een overgang naar water vaak van hun oorspronkelijke route afwijken. Dit verschijnsel noemt men 'gestuwde trek'. Goede waarnemingspunten voor dit soort trek zijn de Oostdijk en de Zanddijk bij Naarden, het uitzichtpunt 'Magdaleen' bij Huizen, het dijkje en de hoek bij het surfstrand bij Blaricum ter hoogte van de Stichtse Brug en de dijk langs het IJmeer bij Muiderberg en Muiden. In het zuiden van het Gooi is de hoek bij het Tienhovens Kanaal en de Egelshoek een geschikt punt.

Wie liever in het centrale deel van het Gooi wil blijven doet er goed aan een geschikt plekje op een van de heidevelden te zoeken, liefst op een hoog punt, zoals de Tafelberg bij Blaricum of op een hoger gelegen deel van de Zuiderheide bij Laren of van de Hoorneboegse Heide ten zuiden van Hilversum. De laatst genoemde gebieden zijn alleen in het najaar aan te bevelen voor het bestuderen van de vogeltrek.

Het is overigens de moeite waard in september bij grote open wateren, zoals de randmeren en het Vechtplassengebied, goed op de lucht te letten. Er is dan een kans de majestueuze Visarend waar te nemen. Soms blijft op dergelijke plaatsen wel eens een exemplaar van deze soort enige tijd rondhangen. Wie liever de trekbewegingen van watervogels zoals eenden of van bijvoorbeeld meeuwen en sterns wil zien, moet eens laat in de

zomer of in het najaar een bezoek brengen aan de pier van Huizen.

Een héél ander verschijnsel is de slaaptrek, die onder andere optreedt bij Spreeuwen, Kauwen, Zwarte Kraaien, Eksters, meeuwen en ganzen. Hiervoor hoeven wij niet ver van huis, want een deel van de slaaptrek vindt vanuit de bebouwde kommen naar open gebieden plaats. Bij Kokmeeuwen is de slaaptrek in de herfst en in het winterhalfjaar goed te zien. Vanaf enkele uren voor zonsondergang begeven zich met korte tussenpozen steeds kleine groepjes op weg en vliegen overwegend in een bepaalde richting, altijd in de richting van open water. Dit verschijnsel is bijvoorbeeld goed waar te nemen in de omgeving van de Loosdrechtse Plassen en bij de randmeren. Vanuit Hilversum, bijvoorbeeld, vliegen meeuwen zowel naar het Wijde Blik als naar de Derde en Vierde Plas bij Loosdrecht, maar ze gaan ook naar het Gooimeer. De randen van Huizen, Blaricum en Eemnes zijn goede waarnemingsplaatsen hiervoor.

Een uitstekend gebied om in de winterperiode slaaptrek van duizenden ganzen waar te nemen, is ook het gebied ten noorden van de Karnemelksloot in de Hilversumse Meent. Vooral in de ochtend, wanneer het nog maar net is licht geworden, is de trek naar de voedselgebieden hier een spectaculair gezicht.

Trekkende Kauwen zijn onder andere waar te nemen ter hoogte van de kruising van de Wakkerendijk in Eemnes met de rijksweg A1, bij de Raaweg in Loosdrecht (vooral op het deel tussen

deze weg en de Nieuw Loosdrechtsedijk) en verder nog bij de Bijvanck en de omgeving van de groeve Oostermeent, aan de rand van Blaricum en in de bossen dicht bij Kasteel Groeneveld in Baarn.

Slaapplaatsen van Merels zijn er teveel om op te noemen. Een hele bekende merelslaapplaats bevindt zich in het bos in de noordwesthoek van het Laarder Wasmeer bij de Zuiderheide. Door zelf tegen de avond op vogels te letten die overwegend in één bepaalde richting vliegen, ontdekt men al snel waar een slaapplaats is.

De slaapplaatsen van Spreeuwen zijn ook moeilijk op te noemen. Soms zitten ze hier, dan weer daar. Spreeuwen verzamelen zich op slaapplaatsen die

Omgeving van de Egelshoek en het Tienhovens Kanaal bij Einde-Gooi. De houtwallen hier zijn belangrijk voor diverse soorten zangvogels. Hier kan men in de herfst ook goed de vogeltrek waarnemen.

in heel verschillende gebieden kunnen liggen. Vaak komen zij samen op bepaalde gebouwen midden in een stad, in bomen, maar ook in uitgestrekte rietlanden bij plassengebieden. Het Naardermeer is al van oudsher bekend, onder andere vanwege de spreeuwenslaapplaats daar. De bekende schrijver dr. Jac. P. Thijsse schreef daarover reeds in 1911. Hij meldde daarbij dat zeer zeker iedere voorjaarsnacht op deze slaapplaats niet minder dan drie miljoen exemplaren slapen. De voorlanden die in het Eemmeer zijn ontstaan ten oosten van de rijksweg A27 bij de Stichtse Brug, worden ook al enkele jaren achtereen als slaapplaats gebruikt. Tegen het invallen van de duisternis kan de slaaptrek op verscheidene plaatsen heel sterk optreden. Het is daarom aan te raden gedurende de schemeringsperiode te letten op de vliegrichting van kleine groepjes of wolken overvliegende Spreeuwen.

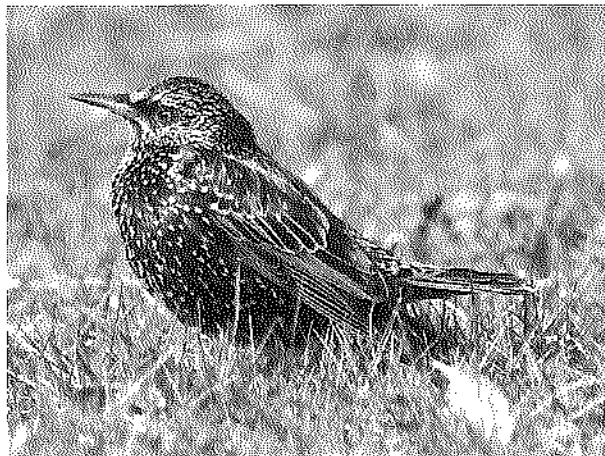
Ook slaapplaatsen van Eksters zijn er bij tientallen in het gebied en wellicht zelfs nog veel meer. Luid 'kekkerende' Eksters verraden met hun geluiden tot laat in de avond hun slaapplaats. Schenk ook eens aandacht aan de slaaptrek van Buizerds langs de randen van het Gooi. Tegen de schemering vertrekken zij 's winters vanuit hun jachtgebied in de open graslanden naar de bossen in het Gooi. Dit is, onder andere, goed te zien vanuit de Eempolders in de omgeving van de overgangszone naar de hogere zandgronden van het Gooi.

Het bestuderen van de slaaptrek is erg interessant. Van een aantal vogelsoorten is dit verschijnsel al

erg goed bestudeerd, maar van veel andere soorten weten wij nog veel te weinig. Wie echter goed oplet, zal al snel ontdekken dat er nog heel wat andere vogelsoorten zijn die tegen de avond op verzamelplaatsen samenkomen, zoals bijvoorbeeld Witte Kwikstaarten.

Wintergasten

Nederland is een belangrijk gastland voor vogels van diverse pluimage. Niet alleen in de zomer, maar ook in de winter. Het is haast niet te geloven, maar reeds in juni arriveren er in onze graslanden al Kieviten uit broedgebieden die ten oosten van ons land liggen. Dit zijn onder andere vogels waarvan de broedsels zijn mislukt. Deze Kieviten trekken in de loop van de zomer al weer verder. Ook Spreeuwen afkomstig uit de oostelijker gelegen broedgebieden en uit broedgebieden

Spreeuw

in Midden-Europa houden zich met hun jongen in die periode in ons land op. Zij doen zich dan onder andere tegoed in streken waar kersen worden geteeld.

In de loop van de zomermaanden komen reeds diverse soorten steltlopers in ons land aan. Daarna volgen in september en oktober ook kleine zangvogels, zoals lijster- en vinkachtigen. In de winter verblijven er vele vogelsoorten die hier niet broeden en dus alleen in deze periode in ons land kunnen worden bestudeerd. Deze overwinteraars, waaronder veel ganzen en eendensoorten, vertrekken tegen het einde van de winter en in de loop van het voorjaar weer naar hun broedgebieden. De Rotganzen verlaten als laatsten ons land. Zij

Het Laarder Wasmeer, gezien vanaf een vrij toegankelijk pad achter Anna's Hoeve bij Hilversum. Deze plek biedt het hele jaar door een goede mogelijkheid voor het waarnemen van verscheidene soorten watervogels, zoals Kuifeenden, Meerkoeten en Futen. In de winter komen er ook Grote Zaagbekken voor.

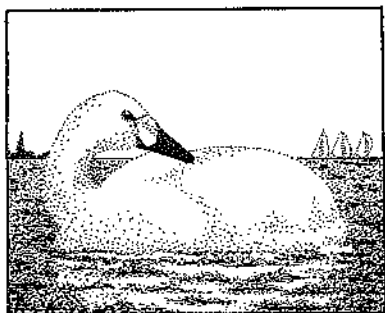
trekken pas rond half mei weg. Zij zitten dan geconcentreerd in het waddengebied en gaan dan in goede trek- en broedconditie terug naar hun broedgebieden in Siberië. In andere maanden overwinteren zij ook in Frankrijk en in Zeeland.

Dichter bij huis zijn de eerste tekenen van de naderende winter, ook in de bebouwde kommen, al waar te nemen aan de aanwezigheid van Roodborstjes. 's Morgens vroeg, terwijl het nog donker is, zitten zij dan op verscheidene plaatsen gedurende een korte tijd luidkeels te zingen. Zij doen dat in deze tijd om hun winter- en voedselterritorium veilig te stellen tegenover soortgenoten. Ook buiten de bebouwde kommen, op plekken waar zij anders nooit zijn te zien, valt dit verschijnsel waar te nemen.

Op de vergraste delen van heidevelden, waar de oorspronkelijke heidestruiken steeds meer worden weggedrongen, vooral als gevolg van de zure regen, kunnen in herfst en winter hier en daar Rietgorzen worden aangetroffen. Zij gebruiken de zaden van het pijpestrootje als wintervoedsel. Ook groepjes Graspiepers houden zich de hele winter in de heideterreinen op. Soms bestaan deze groepjes wel uit tientallen exemplaren.

Besloten liggende graslandjes die omzoomd zijn door hoog geboomte vormen de hele winter het domein van Koperwieken en Kramsvogels, die tegen het voorjaar nogal eens massaal beginnen te zingen. Een enkele keer komt in dit soort gebieden ook wel een overwinterende Grote Lijster voor.

De landgoederen te 's-Graveland en in het gebied van de Gooise Noordflank zijn geschikte plekken voor waarnemingen van groepen lijsterachtigen. Aan de randen van deze gebieden, zitten ook voortdurend groepen Vinken en Kepen, vooral op plaatsen waar ook beuken staan. Zij foerageren dan op de afgevalen beukenootjes. Koolmezen, die in andere tijden van het jaar voornamelijk op

Kleine Zwaan

wat hoger gelegen plaatsen, zoals in bomen en hogere struiken, insecten zoeken, scharrelen in deze tijd vaak ook in gezelschap van Vinken rond op de grond en profiteren eveneens van het aanbod van de beukennoten.

Grote open graslandgebieden, zoals de Eempolders, zijn in de winter altijd een bezoek waard. Groepjes lijsterachtigen proberen dan hun kostje bij elkaar te schrapen langs randen waar bomen staan, zoals langs de Wakkerendijk en de Meentweg. Zolang het nog niet streng vriest, verblijven in de polders Kieviten, doorgaans in massale aan-

tallen. Ook vliegen er dan vaak groepen Goudplevieren en Watersnippen rond. Zodra de vorst invalt en sneeuw de bodemfauna onbereikbaar maakt, verlaten zij in groten getale deze terreinen om hun heil elders te zoeken. Dit trekverschijnsel staat bekend als 'vorstvlucht'.

Karakteristieke vogels voor dit terreintype zijn de Buizerds, die vanaf een paaltje of een andere verhoogde plaats proberen een muis te verschalken. Vaak zie je ze ook lopend in het gras op jacht gaan naar regenwormen, speurend naar een mol of, maar dan weer vliegend, op zoek gaan naar de resten van een of ander dood dier.

Het waterpeil dat 's winters in de polders wordt aangehouden, zorgt voor een zo lage waterstand, dat er lang slootranden slikkige zones ontstaan. Het afzoeken van deze slikstroken met een verrekijker levert nogal eens waarnemingen van Watersnippen of van Witgatjes op. Een wintergast die vroeger veel in de polders voorkwam, maar tegenwoordig veel minder wordt gesignaleerd, is de Bonte Kraai. Opvallende elementen in het winterse weidelandschap in onze omgeving zijn de ganzen en zwanen. Deze groepen vogels houden zich graag op in gebieden, die niet te ver van grote open wateren liggen. Dergelijke gebieden, zoals bijvoorbeeld de randmeren, hebben voor deze vogels een speciale functie. Vanuit het voedselgebied maken met name ganzen drinkwatervluchten naar het water; de hele dag gras eten maakt kennelijk dorstig en water bevordert tevens het spijsverteringsproces. Verder wordt het water gebruikt als slaapplek. Het is een veilige plek, onbereikbaar voor roofdieren.

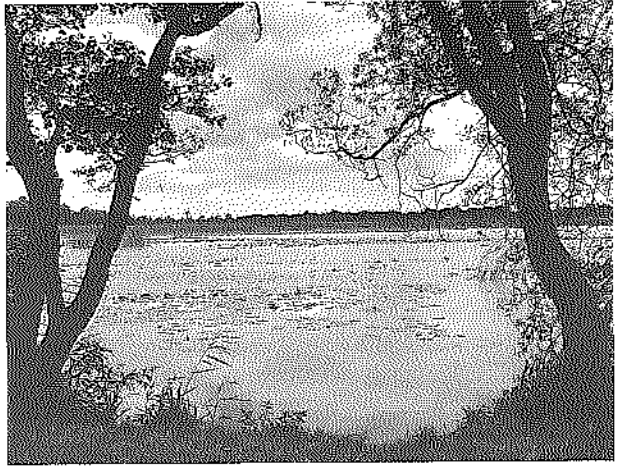
Behalve Knobbelzwanen, die iedereen wel kent en die op veel open plaatsen te vinden zijn, grazen in het winterseizoen ook groepen van de minder bekende soort, namelijk de Kleine Zwaan, op graslanden. Zij komen vooral voor in de Eempolders, de Hilversumse Meent, de Noordpolder beoosten Muiden en de Aetsveldse Polder bij Weesp en houden zich daar vaak in grote tot zeer grote groepen op. Sommige exemplaren dragen om hun nek een grote plastic halsring met inscriptie. Deze merktekens worden aangebracht voor wetenschappelijk onderzoek. Uit de resultaten van het aflezen van deze ringen met behulp van een telescoop, blijkt onder andere dat veel van deze Kleine Zwanen in hun broedgebieden in Siberië van een ring zijn voorzien. Af en toe houdt zich in deze polders ook wel eens een groepje van de grotere Wilde Zwaan op, maar deze vertoeven hier zelden in grotere aantallen.

Ganzen zijn in veel polders waar te nemen. De Oosterveent (ook wel bekend als De Kampen) bij Blaricum, de Eempolders, de Keverdijkse en Overscheense polder en de Hilversumse Meent zijn plekken waar geregeld groepen Grauwe Ganzen kunnen worden waargenomen. Verder kunnen ook Kolganzen in deze gebieden voorkomen. Voor het waarnemen van Rietganzen is de Heintjesrak- en Broekerpolder bij Nederhorst den Berg aan te bevelen.

De laatste jaren worden in toenemende mate groepjes Waterpiepers opgemerkt. Bekende waarnemingsplaatsen voor deze soort zijn de noordwesthoek tegen de Oosterveent bij Blaricum, de drassige graslandjes van de Wolfs-

kamer bij Huizen en de dijk langs het Tienhovens Kanaal naar Tienhoven.

Met uitzondering van de restanten van de engen bij Huizen, Blaricum en Laren, zijn akkers schaars in het gebied tussen Vecht en Eem. Het zijn in de winter interessante gebieden om vogels te gaan kijken, vooral wanneer er nog oogstresten liggen. Een plek die de moeite van het bezoeken zeker waard is, zijn de akkers van het Corversbos bij Hilversum. Natuurmonumenten laat daar 's winters boekweit en zonnebloemen staan, die een 'feesttafel' vormen voor grote groepen Groenlingen, Kepen en Vinken. Met enig speurwerk vallen daartussen regelmatig ook Rietgorzen en Heggemussen te ontdekken. Op Boekesteijn in

Het Bergse Pad bij Ankeveen. Dit gebied is interessant vanwege de vele watervogels, die hier hun voedsel vinden en er nog volop mogelijkheid hebben om te broeden langs de oevers van de veenplassen.

's-Graveland bevindt zich een kleine akker waarop vogels foerageren:

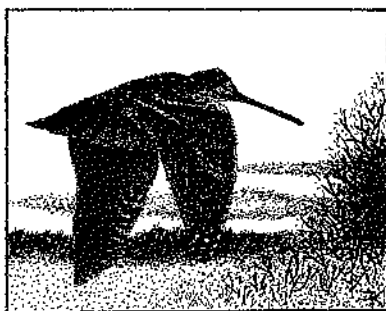
Op de kale akkers zoeken Zwarte Kraaien, Kauwen, Houtduiven, Holenduiven en groepjes Veldleeuweriken hun voedsel. Incidenteel is de Boomleeuwerik er te zien. Wanneer de vogels plotse-ling opvliegen kijk dan eens omhoog want er is dan een goede kans op het ontdekken van een overvliegende Havik, Sperwer of Buizerd. Ook deze roofvogels jagen namelijk regelmatig bij dit soort gebieden.

De bossen op de hoge zandgronden zijn in deze periode niet zo interessant. Er zwerven weliswaar groepjes mezen en Goudhaantjes rond, maar deze zijn zeer beweeglijk. Toch loont het de moeite om die groepjes af te zoeken, want er kan altijd een Vuurgoudhaantje tussen zitten. Grote Bonte Spechten zijn er ook vrijwel altijd aanwezig.

Wie Kruisbekken wil zien zal zich naar de bossen rond de Lage Vuursche moeten begeven. Vrijwel jaarlijks is deze soort daar te zien. Een andere goede waarnemingsplaats voor Kruisbekken ligt in het Smithuysenbos. In goede perioden houden zij zich vooral op in het deel van het bos bij de Hollandse Sloot. Over het algemeen trekken naaldbossen met sparren Kruisbekken aan, vanwege de daarin aanwezige sparrenappels, waarvan de zaden voor deze vogels als voedsel dienen.

Moerasbossen vormen een erg aantrekkelijk gebied om vogels te gaan bekijken omdat er, behalve naar soorten die in bomen of riet voorkomen, tegelijkertijd ook naar watervogels gekeken

kan worden. Een geschikte wandeling is een rondgang vanaf de parkeerplaats bij de kerk te Ankeveen. Via de Dammerkade, het Googh en het Bergse Pad loopt men tussen de plassen en moerasbossen door. In de elzen houden zich groepjes Sijzen op en af en toe een Barmsijs. Tussen de riethalmen schuimen Pimpelmezen de stengels af op zoek naar larven. In de struwelen klinkt het geschetter van de Winterkoning en zelfs een overwinterende Tjiftjaf behoort nog een enkele keer tot de mogelijkheden. Bij plotselinge vorstinvallen

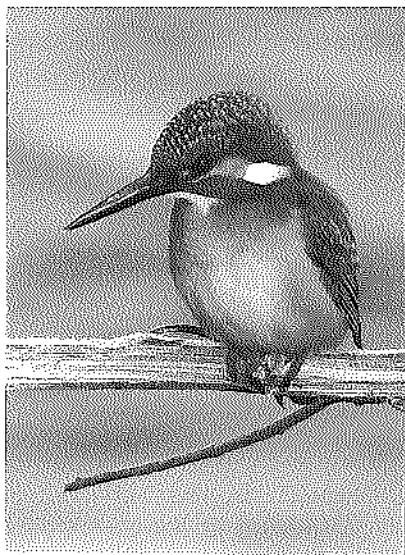

Houtsnip

in Scandinavië, verschijnen er in moerasbossen in de omgeving en op sommige andere plaatsen, vaak plotseling Houtsnippen.

Op de plassen bevindt zich een keur aan watervogels. Futen, Kuifeenden, Tafeleenden en Meerkoeten zijn er altijd present, maar ook een enkele Roerdomp kan er wel worden aangetroffen, al moet men daarvoor wel veel geluk hebben. Ook Krakeenden zijn er vaak aanwezig. In zachte winters blijft er nog wel eens een tijdje een Slobeend rondhangen en er kunnen dan ook wel wat

Wintertalingen worden gezien. Voor duikers moet men zich naar de aangrenzende Spiegelplas begeven. Hoewel deze plas tamelijk ver van de kust gelegen is, worden daar toch nog vrij geregeld Roodkeelduikers waargenomen en zelfs ook wel eens een enkel exemplaar van een van de andere duikersoorten.

Ijsvogel

De randmeren bieden eveneens goede mogelijkheden voor het observeren van watervogels. Het IJmeer, Gooimeer en Eemmeer herbergen grote aantallen wintergasten. Dat zijn vooral veel eenden. Vooral de Smient komt er dan heel veel voor. Deze soort overwintert er met vele duizenden exemplaren, maar er zijn daar ook verschillende andere eendensoorten en zaagbekken te vinden.

Grote Zaagbekken en Brilduikers vallen direct op zodra zij beginnen op te vliegen en wanneer zij rond vliegen. De grote zwarte silhouetten van Aalscholvers kunnen ook niet gemakkelijk over het hoofd gezien worden. Van de meeuwen die er overwinteren, valt vooral de Grote Mantelmeeuw op. Door het fietspad vanaf de haven van Huizen naar Naarden te volgen, kijkt men regelmatig uit op het Gooimeer en heeft men wellicht het geluk om een in het riet roepende Waterral te horen.

Plaatsen waar de Grote Gele Kwikstaart te zien is, zijn tegenwoordig schaars. Een redelijk grote kans op het aantreffen van de Grote Gele Kwikstaart in de winter, wanneer er ijs ligt, heeft men langs het Noordereind bij 's-Graveland. Het water blijft daar doorgaans langer open. Ook langs de Middenweg in Nederhorst den Berg kan men ze in die tijd wel aantreffen. De meeste kans op het aantreffen van Grote Gele Kwikstaarten is er echter door de Gooijergracht van Eemnes naar Blaricum te volgen, waarbij in strenge winters overigens ook wel Watersnippen en Wintertalingen kunnen worden gezien. Ook Dodaarzen duiken op deze plekken dan geregeld op.

Soms zit er vanaf de herfst wel eens een IJsvogel een tijdje op een laaggelegen uitkijkpost te wachten op een visje. Voor deze soort zijn ook de buitenplaatsen in 's-Graveland aan te raden. De soort wordt, bijvoorbeeld, regelmatig waargenomen bij Gooilust. Hoewel men deze fraaie en fel gekleurde soort er niet zo snel zou verwachten, komt de IJsvogel ook wel in en bij de bebouwde kommen voor. Zo is er het hele jaar door een grote kans exemplaren aan te treffen bij de vesting-

grachten van Naarden en ook, bijvoorbeeld, in de Hilversumse Meent wordt de soort regelmatig aangetroffen.

Vogels in hun leefgebieden

In dit hoofdstuk worden voor verschillende leefgebieden, zoals bossen, heiden, plassengebieden of bebouwde kommen, een aantal soorten besproken. De genoemde vogelsoorten zijn kenmerkend voor het gebied en vallen op door hun talrijkheid of zijn van belang, omdat zij de kwaliteit van de betreffende biotoop aangeven. Er is naar gestreefd zoveel mogelijk aan te geven hoe of waar men deze soorten kan waarnemen. De excursieprogramma's van de vogelwerkgroep zijn er op gericht te helpen bij het vinden van de meest gunstige gelegen biotopen in de juiste periode.

Bossen

Naaldbossen

Monotone naaldbossen zijn in het algemeen arm aan vogels. Toch kunnen er buiten het broedseizoen wel grote groepen vogels rondzwerven. Een voorbeeld daarvan zijn mezen, waarvan de Pimpelmees en Koolmees de belangrijkste zijn; maar ook andere mezensoorten komen er regelmatig voor. Typische vogels van naaldbossen zijn ook Goudhaantjes, Zwarte Mezen en Kuifmezen. Hoe ouder en hoe gevarieerder dit type bossen wordt, hoe interessanter de avifauna. Wanneer er in dergelijke bossen ondergroei opschiet en meer ruimte tussen de boomkruinen ontstaat, schept dit ook vestigingskansen voor een aantal andere soorten.

In de bossen rond het Hilversums Wasmeer (Klein Wasmeer), maar ook op andere plekken met veel naaldhout, zijn deze soorten goed vertegenwoordigd. Overigens houden zich in het Smithuysenbos, dat tegen de provinciegrens met Utrecht ligt, en in de aangrenzende bossen die zich uitstrekken tot bij Lage Vuursche, na een winter waarin een invasie is opgetreden, vaak nog enige paren Kruisbekken op.

Oude bossen met grove dennen vormen een uitstekende broedplaats voor Grote Bonte Spechten en voor Groene Spechten. Zo nu en dan vestigt zich er ook wel een Zwarte Specht. Een aanwijzing voor de aanwezigheid van bonte spechten vormen de spechtensmidsen. Dit zijn plaatsen, waar een groot aantal gehavende dennenappels bij elkaar ligt. Deze zijn bewerkt door de specht, die de zaadjes er uithakt. Bij zo'n plaats staat een boom met een spleet of takvork, waarin de kegels worden vastgeklemd. Wanneer er afgekloven dennenappels te vinden zijn, zijn die altijd door eekhoorns onderhanden genomen.

Als u toch naar de grond kijkt, vindt u daar misschien ook wel grijze viltachtig aandoende propfen. Indien deze een gedraaide punt aan het eind hebben, zijn ze van een vos afkomstig. Ontbreekt zo'n uiteinde dan zijn het braakballen van uilen. Het loont dan vaak de moeite om op zo'n plaats eens om omhoog te kijken en na te gaan of in de bomen toevallig ook uilen zitten.

Op de grond liggende plukjes veren van kleine zangvogels wijzen op de aanwezigheid van Sperwers en verenkransen van (post)duiven geven aan

Laan bij het Spanderswoud aan het Noorderend in 's-Graveland. In de statige oude beuken huizen Boomklevers.

dat de Havik in het gebied voorkomt. Hoewel de soort tegenwoordig vrij schaars geworden is, kan ook de Gekraagde Roodstaart in oude dennenbossen nog wel worden aangetroffen. Daar kan soms ook het fraaie geluid van een zingende Fluitslager worden beluisterd.

Loofbossen en gemengde bossen

Vooraf de oudere loofbossen en de gemengde bossen vormen een eldorado voor kleine zangvogels, zeker wanneer er zich ook een gevarieerde bodembegroeiing heeft ontwikkeld of wanneer er een goed ontwikkelde struiklaag in aanwezig is. Voorbeelden van zulke bossen zijn te vinden op de Gooise Noordflank, het landgoed Einde-Gooi en de landgoederen te 's-Graveland. In Einde-Gooi, bijvoorbeeld, komt, behalve de hiervoor genoemde soorten, ook nog een andere hollenbroeder voor, namelijk de Bosuil. Om deze soort

goed te kunnen zien of te horen is een wandeling over het dijkje van het Tienhovens Kanaal richting Tienhoven aan te bevelen. Zonder gevaar voor verstoring zijn een of twee Bosuilen vanaf het dijkje onder de afdekplaat van de schoorsteen van het voormalige kooikershuisje van de eendenkooi te zien.

Er komen in het hele gebied tussen Vecht en Eemmeer dan honderd paren van de Bosuil voor en een avondwandeling in de periode december-maart na tien uur, bijvoorbeeld in de Gooise Noordflank rond de uitspanning Valkeveen levert altijd wel enkele roepende exemplaren op. Andere geschikte plaatsen om deze soort waar te nemen zijn, onder andere, het Corversbos en het gebied rond Kasteel Groeneveld in Baarn. Het Warandepark bij Blaricum is een voorbeeld van een plaats waar zich regelmatig Ransuilen ophouden.

De maand februari is de beste maand om in oude bossen met veel beuken en eiken Boomklevers op te sporen. Evenals de Glanskop, zingen deze vogels dan volop. In dergelijke bossen is ook begin april een zeer geschikte periode voor het waarnemen van de Kleine Bonte Spechten. Dat geldt ook voor buitenplaatsen en gebieden met vijverpartijen. Wat later in het seizoen leeft deze soort goed verscholen, hoog in de bomen en zijn deze vogels door het gebladerte aan de bomen ook bijna niet meer te zien. Voor het waarnemen van Fluiters is mei een goede maand. Zij zijn vooral te vinden in oude bossen met een ijle ondergroei, zoals op Einde-Gooi, rond het conferentieoord de Hoorneboeg en op Bikbergen. De vele oude bomen die in dit gebied voorkomen, bieden volop

broedgelegenheid aan Bosuilen, spechten, Kauwen en Holenduiven.

Bomen met klimopbegroeiing zijn favoriet bij Vuurgoudhaantjes. Op plaatsen waar de begroeiing onderbroken wordt door open plekken, bijvoorbeeld op de landgoederen door gazons, zijn Grauwe Vliegenvangers te verwachten. De Bonte Vliegenvanger broedt graag in nestkasten en komt onder meer voor aan de ostrand van de

Putter

Hoorneboegse Heide, De Heidebloem, Franse Kamp, Bikbergerbos, de omgeving van Crailo en op vrijwel alle 's-Gravelandse landgoederen.

Moerasbossen

De moerasbossen in het Vechtplassengebied mogen ook zeker worden niet vergeten. Daar komen Winterkoninkjes, Tuinfluiters en tal van andere soorten kleine zangvogels in hoge dichtheden voor. Holenbroeders komen in de oude bossen goed aan hun trekken. Grote Bonte Spechten zijn er talrijk, maar ook de Kleine Bonte Specht, de

Groene Specht en de Zwarte Specht zijn er vertegenwoordigd.

Graslanden

Om de vogelbevolking van de graslanden te kunnen bestuderen, moeten wij van de vrij hoog gelegen Gooise zandgronden afdalen naar de lage delen van het gebied. De Eempolders ten oosten van het Gooi en met name de aan de noordzijde gelegen percelen in de Oostermeent (De Kampen), de graslanden rond het Naardermeer in het noordwesten en de Egelshoek in zuidelijke richting, zijn goede weidevogelgebieden. Ook in het Vechtplassengebied liggen dergelijke terreinen, die het hele jaar door wat te bieden hebben.

Het voordeel van de open gebieden is, dat zij overzichtelijk zijn, waardoor de vogels er al van ver kunnen worden waargenomen. Hoewel de weidevogelstand op een aantal plaatsen door veranderingen in de agrarische bedrijfsvoering of als gevolg van landinrichtingsprojecten behoorlijk sterk is teruggelopen, is er nog genoeg te zien.

Vanaf eind februari zijn voortdurend buitelandse en roepende Kieviten op de meeste plaatsen al weer volop te zien. Wanneer het broedseizoen van de Kievit een poos op gang is, vormen Zwarte Kraaien een goede indicatie voor de aanwezigheid van jongen. De Kieviten vallen dan de kraaien met ongewone felheid aan. Ook wandelaars en fietsers krijgen in die tijd overigens bij hun doortocht door weidevogelgebieden regelmatig begeleiding van alarmerende Kieviten en Grutto's.

Een van de waaien langs de Zomerdijk in de Noordpolder te Veld bij Eemnes. Hier broeden Kleine Karekieten en Rietgorzen. 's Winters houden zich in het water soms Grote Zaagbekken en Nonnetjes op.

De trefkans voor Steenuilen is het grootst in maart en in de periode van juli tot en met augustus. Men moet van deze vogels dan wel het geluid goed kunnen herkennen, want anders zullen zij niet snel opvallen. Goede waarnemingsplaatsen voor deze soort liggen langs de Vecht, van Muiden tot Vreeland, en ook langs de Meentweg en de Wakkerendijk in Eemnes. Daar laten de roepende exemplaren zich vanaf ongeveer een uur na het invallen van de duisternis horen. Bij zonnig weer zijn zij soms ook wel zonnend te zien in een knotwilg of op het dak van een schuurtje.

Ook baltsende Grutto's zijn in het voorjaar in veel graslandgebieden waar te nemen. Luid roepend stijgen zij tot grote hoogten, achtervolgen elkaar en tonen aan anderen hun witte achtervleugels, die een signaalfunctie hebben. Af en toe zijn groepjes Grutto's laag hangend boven nog niet gemaaide percelen te zien. In de lucht rond-

fladderend met hun lange poten naar beneden bungelend en uitvallen makend, proberen zij vijanden, bijvoorbeeld een rondstruinende hermelijn of wezel, te verdrijven.

Het afzoeken van hekken en paaltjes in de broedtijd levert altijd wel wat aardige waarnemingen op. Is het niet een van de meer opvallende weidevogels zoals Watersnip, Grutto of Tureluur, dan is het wel een één van de minder opvallende soorten zoals Graspieper of een Witte of Gele Kwikstaart. Vaak zitten er op de paaltjes langs de perceelranden en sloten ook niet-weidevogels, zoals de Buizerd of een Torenvalk. Soms treft men er zelfs wel eens een soort aan die men er helemaal niet verwachten zou. Zo is het, bijvoorbeeld, in april of in de loop van september zelfs wel mogelijk er een doortrekkende Draaihals aan te treffen. Holenduiven kunnen, evenals Houtduiven, een groot deel van het jaar aangetroffen worden in graslanden dicht bij de broedgebieden.

De trefkans op een Watersnip in de graslanden is het hoogst in de vroege ochtend of in de avond. Dat zijn de perioden waarin zij hun baltsvluchten het meest uitvoeren. Bergeenden zijn in het voorjaar, onder andere, te zien in de Eempolders, maar zij houden zich dan vooral ook regelmatig in de graslanden bij Oud-Naarden en in de Naardermeent op. In mei en juni houden ook Grauwe Ganzen zich in kleine groepjes op in de Eempolders en de Naardermeent en verder ook in de gebieden rond het Naardermeer en de Ankeveense Plassen. Meestal vergezellen deze ganzen dan hun jongen.

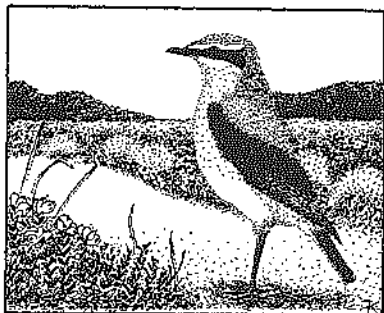
Begin mei is een goede periode om de trekactiviteiten en balts van de kleine zangvogels over en in de graslanden te observeren. De Veldleeuweriken zingen dan volop. Broedende Graspiepers voeren er hun baltsvluchten uit, terwijl in dezelfde periode nog veel van hun soortgenoten op weg zijn naar de noordelijker gelegen broedgebieden. Ook andere soorten, zoals de Noordse Gele Kwikstaart en het Paapje trekken in deze tijd nog door. Vooral de Eempolders en de Oostermee (De Kampen) zijn in deze tijd aan te bevelen.

Na het broedseizoen bevolken grote aantallen Kieviten, Grutto's en zelfs groepjes Kemphanen de graslanden. In juni zijn er ook al weer de eerste groepjes Goudplevieren en Wulpen te zien en is het aantal Spreeuwen bijna niet te tellen. Het is dan zaak om goed op plotseling opvliegende groepen vogels te letten. Wanneer een of meer groepen vogels plotseling massaal de lucht in gaan is er meestal onraad. Putters, ook wel 'distelvinken' genoemd, zijn in de periode dat distels zaad beginnen te vormen of hebben op deze plaatsen te vinden.

Voor het opvliegen van Spreeuwen is vaak een goede indicatie dat er onheil wordt verwacht, want de kans is tien tegen een dat er dan ergens een roofvogel is ontdekt. Zo'n vlucht Spreeuwen is dan heel compact samengesteld en neemt vaak de vorm aan van een bol. Meestal bevindt de indringer zich in het midden ervan en zo wordt de belager vervolgens een heel eind weggebracht.

Heiden

De heiden zijn nooit zo heel erg rijk gezegend geweest met vogels, maar dat wil nog niet zeggen, dat zij daarom minder interessant zijn. Langs de randen kunnen hier en daar Groene Spechten worden aangetroffen. Deze komen het hele jaar voor. U zult ze waarschijnlijk vaker horen dan zien, want ze leven tamelijk verscholen, al valt de kenmerkende golvende spechtenvlucht wel snel op wanneer zij zich verplaatsen.

Tapuit

Al in februari is op de Zuiderheide de zang van de Boomleeuwerik te horen. Let bij het kijken naar een hoog in de lucht hangende leeuwerik ook altijd goed op het overige luchtruim, want ook de Buizerd, de Havik en de Sperwer komen in deze omgeving regelmatig voor. In het voorjaar komen er Tapuiten voor, die vanaf augustus weer op de najaarstrek passeren. Rond eind april zijn op kale plekken ook wel Beflijsters aan te treffen, al preferereert deze soort vooral grazige graslandjes. Op

de heiden rond Hilversum zijn de Roodborsttapuiten dan weer present en maken zich op om hun broedsels groot te gaan brengen. Tijdens een wandeling of fietstocht op een avond in juni, is er op de Wester-, Bussumer- en Zuiderheide een redelijk goede kans op waarnemingen van jagende Boomvalken.

Op plaatsen waar de heide begint te verbossen, zijn vaak Boompiepers aanwezig. Zij nemen daar de plaats in van de Veldleeuweriken, die open terreinen prefereren. Veldleeuweriken zijn de laatste jaren in veel delen van het land flink in aantal achteruit gegaan, maar op de open delen van de Gooise heiden hebben zij zich tot nu toe nog redelijk weten te handhaven. Dat is mogelijk het gevolg van de geleidelijk toenemende vergrassing.

De randen van de heiden, waar tegenwoordig steeds meer bomen en struikgewas zijn verschenen, worden steevast door Fitissen bewoond. Vanaf eind maart is hun zang daar dagelijks vrijwel voortdurend te horen. Een andere vogel van dergelijke randgebieden, de Geelgors, komt helaas in deze omgeving niet meer als broedvogel voor. Ook het Korhoen en de Wulp zijn al een aantal jaren verdwenen van de Gooise heiden.

Bebouwing

Stadscentra zijn in het algemeen arm aan vogelsoorten. Een soort die zich echt thuisvoelt in dit soort versteende gebieden met weinig groen is, onder andere, de Gierzwaluw, die van nature in rotsachtige terreinen broedt. Vooral als de bebouwing van wat oudere datum is, komt de Gierzwaluw er vrij zeker voor.

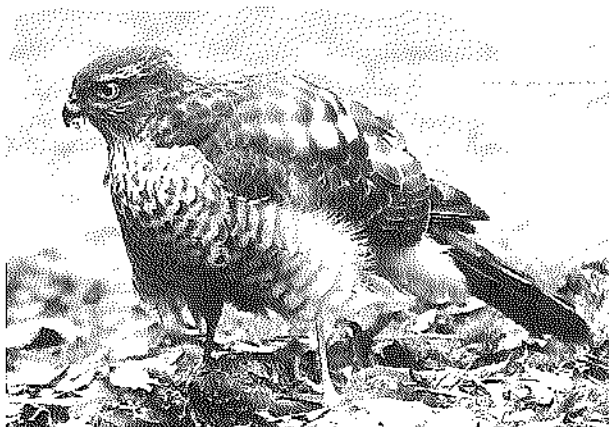
Een soort die men er echter niet direct zou verwachten is de Zwarte Roodstaart, die evenals de Gierzwaluw een cultuurvolger is. In het stedelijk gebied komt deze soort regelmatig voor op hoge platte daken en in de omgeving van bouwplaatsen. Het loont de moeite om nieuwbouwwijken en industrieterreintjes in aanleg af te zoeken, want daar is deze soort vrijwel steevast te vinden.

Om Zwarte Roodstaarten waar te nemen moet men eigenlijk wel hun geluid kunnen herkennen, want deze kleine vogels bevinden zich vaak een flink stuk boven ooghoogte en vallen daardoor niet zo snel op. Toch komen ze vaker voor dan veel mensen denken. Zelfs een wandeling door de Kerkstraat in Hilversum op een vroege zondagochtend kan al een aantal waarnemingen van deze soort opleveren.

Andere goede waarnemingsplaatsen voor Zwarte Roodstaarten zijn het centrum en de omgeving van de haven van Huizen, de Meentweg bij Eemnes en op industrieterreinen, zoals bij Eemnes langs de rijksweg A27. Ongetwijfeld zijn er nog meer van dit soort plekken waar men de zang van deze

soort kan horen. De Kuifleeuwerik, die men doorgaans voornamelijk aantreft in de omgeving van zandige terreinen en bij randen van bebouwing, is bijna volledig verdwenen, al komt de soort nog voor bij het winkelcentrum Oostermeent in Hui-zen.

Hoe verder wij van het centrum van een plaats komen, des te groter worden vaak de tuinen en

Sperwer

ook de variatie aan begroeiing neemt meestal toe. Dit werkt door in het aantal vogelsoorten dat er voorkomt. Zo worden, bijvoorbeeld, in de villa-achtige wijken rond het raadhuis van Hilversum, in de winter zelfs wel Appelvinken en Goudvinken waargenomen. Wie overigens Appelvinken wil zien moet wel heel erg goed opletten, want bij het minste geringste vliegen zij al naar de toppen van de bomen en ze zijn meestal al lang uit het

Een deel van het heggenslandschap in de zuidwestelijke hoek bij Einde-Gooi. Buizerds, Houtduiven en, in de winterperiode, Kramsvogels houden zich daar graag op.

zicht verdwenen wanneer er iemand nadert. Gelukkig verraad hun scherpe 'tsiek-tstiek' hen dan nog wel.

Tuinen met groenblijvende heesters herbergen vaak, behalve Houtduiven en Turkse Tortels, ook nogal eens broedende Staartmezen en Groenlingen. Parkjes en groenstroken waarin na de zomer rozenbottels voorkomen, hebben een sterk aantrekkende werking op Groenlingen.

Gemeentelijke groenvoorzieningen kunnen veel vogelsoorten herbergen. Dat geldt vooral wanneer zij niet al te kaal opgezet zijn en er ook voldoende ondergroei is met struiken die nog tamelijk jong zijn. In doornachtige struiken zitten vaak Braamsluipers en op plekken met, bijvoorbeeld, vlieren of wilgen hoort men ook vrij regelmatig de

schetterende zang van Spotvogels. In ondergroei houden zich vaak Fitissen, Heggemussen, Tuinfluiters en Zwartkoppen op. Delen met wat hogere begroeiing worden vaak bezet door Houtduif en Vlaamse Gaai.

Een opmerkelijke vogel in de dorpen in het Vechtplassengebied is de Putter. Deze soort nestelt daar, onder andere, in coniferen zoals thuja en tsuga in tuinen, maar ook in jonge boompjes van laanbeplanting. De Middenweg in de Horstermeerpolder te Nederhorst den Berg is een goed waarnemingsgebied voor deze soort. Putters koloniseren het gebied geleidelijk in oostelijke richting en er zijn zelfs al broedende paren in Eemnes waar te nemen.

Akkers

Van de vele akkers die eertijds rond alle Gooise dorpen lagen, is tegenwoordig nog maar heel weinig terug te vinden. De oude Gooise engen zijn nu grotendeels bebouwd en op plaatsen waar er nog wat van over is, hebben kerstboomkwekerijtjes de plaats van de akkerbouwgewassen ingenomen. Bij Naarden, Huizen, Blaricum en Laren zijn nog enkele restanten van de engen te vinden. Ook in Einde-Gooi en het Corversbos bevinden zich nog wat akkers.

De laatste jaren worden in het Vechtplassengebied en in de Eempolders op diverse plaatsen graslandpercelen omgezet in percelen met maïs. Daardoor verdwijnen de weidevogels uit die gebieden. Op de Naarder Eng worden de akkers door

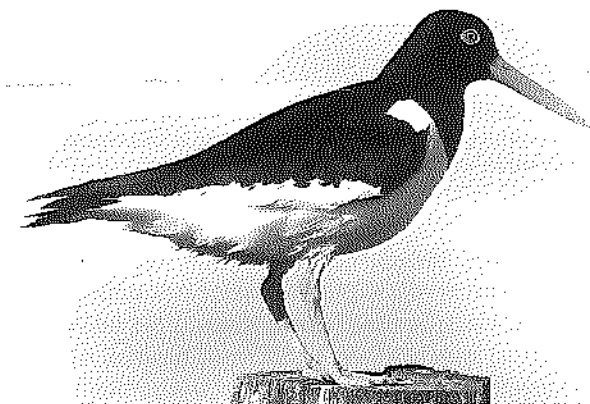
het beheer van het Goois Natuurreservaat steeds aantrekkelijker voor vogels, omdat men er daar de laatste jaren weer toe over is gegaan gewassen, die vroeger ook al op de engen werden verbouwd, er opnieuw te gaan telen.

Enkele voorbeelden van vogels die graag op of bij akkers voorkomen, zijn de Kwartel, Patrijs, Kievit, Scholekster, Veldleeuwerik en de Gele Kwikstaart. Helaas komen de eerste twee soorten niet of nauwelijks meer in deze omgeving voor en de overige soorten kennen wij eerder als weidevogels. Dat deze indruk enigszins misleidend is, blijkt in de Maatpolder in Eemnes, waar in de omgeving van de monding van de Eem een aantal aardappelakkers liggen. Het aantal nestplaatsen van de Kievit is daar opvallend hoog. Ook Scholeksters hebben daar hun nesten. Wanneer maispercelen wat hoger beginnen te worden, krijgen ze vaak bezoek van rondzwervende groepjes zangvogels, zoals Kneuen of Ringmussen.

Wateren en moerassen

Kleine wateren, zoals de waaien langs de Zomerdijk in de Noord- en Zuidpolder te Veld, worden in de trekperioden nogal eens door Zomer- en Wintertalingen bezocht. Slobeenden zijn er dan ook vaak te vinden. Een deel van deze vogels behoort ook tot de broedvogelbevolking van dit gebied. Ook Kuifeenden broeden regelmatig in waaien en weteringen in de polders, maar de aantallen daarvan zijn aanzienlijk lager dan die van de andere watervogels die er broeden, zoals Wilde Eend, Meerkoet of Fuut. De rand van de grote plas

van het Laarder Wasmeer-complex biedt eveneens een goede mogelijkheid voor het observeren van vogels. Geschikte observatieplaatsen zijn vanaf het pad langs de achterzijde van de uitspanning Anna's Hoeve te bereiken. Diverse soorten watervogels, waaronder de Dodaars, zijn hier regelmatig te zien en in de rietstroken en in het struweel komen daarnaast ook diverse zangers voor. Aparte

Scholekster

vermelding verdienen de dicht bij het Laarder Wasmeer liggende vijvers bij Anna's Hoeve en het Hilversums Wasmeer. Het zijn de enige plaatsen, waar soms nog wel Geoorde Futen broeden.

Een uitstekende manier om het Vechtplassen-gebied te verkennen, is het maken van een excursie die onder leiding staat van een deskundige. Er worden vrij regelmatig excursies georganiseerd door terreinbeheerders en ook wel door de vogel-

De Naardermeent met op de achtergrond de Zanddijk langs het Gooimeer bij Naarden. Dit gebied is belangrijk voor weidevogels en Grauwe Ganzen. Ook de Buizerd zoekt er regelmatig zijn voedsel.

werkgroep. Natuurlijk kunt u ook zelf een roei-
boot huren en op eigen initiatief het gebied ver-
kennen. Het voordeel van een excursie onder be-
geleiding is echter wel, dat men daarbij ook op
plaatsen komt die normaliter niet toegankelijk zijn.
Bovendien kennen de excursieleiders meestal heel
wat goede plekjes in het gebied.

Een wandeling via het Bergse Pad, Gooch en
Dammerkade bij Ankeveen is het hele jaar door
een belevenis. 's Zomers zijn er Visdieven, Zwarte
Sterns, vissende Aalscholvers en Krakeenden te
vinden. Met veel geluk kan er een Krooneend wor-
den aangetroffen en in september is er een kans
op het waarnemen van een rondzwervende Vis-
arend.

Een tocht over het Oppad bij Kortenhoef is eveneens de moeite waard. Ook voor deze wandelingen wordt overigens jaarlijks door de vogelwerkgroep een excursie georganiseerd. Bovendien staat langs het Googh een observatiehut.

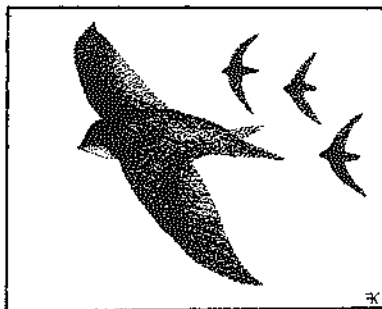
Zo'n hut bevindt zich ook bij de wandelroute die door Natuurmonumenten vanaf de Karnemelksloot in Naarden langs de rand van het Naardmeer en de Hilversumse Bovenmeent is aangelegd. In het broedseizoen zijn daar in het moerasbos de Winterkoning en andere bosvogels, waaronder zelfs de Boomkruiper, te horen. Op de graslanden houden zich daar ook weidevogels op. 's Winters herbergen de elzen onder andere foeragerende Sijzen en Barmsijzen en men moet niet vreemd opkijken wanneer er dan in de vochtige graslanden Canadese Ganzen of Waterpiepers aangetroffen worden.

In de zomer, is voor fietsers het fietspad tussen de Stichtse Brug en Naarden aan te raden. Kleine Karekieten zijn dan in de rietranden volop aanwezig. In de Wolfskamer bij Huizen vertegenwoordigen Bosrietzangers, Baardmannetjes, en soms een enkele Rietzanger, Sprinkhaanzanger of Porseleinhoen het moeras- en rietvogelgezelschap. In april moet men er niet vreemd van opkijken in dit gebied ook de zang van de Blauwborst te horen. Een tochtje door de Oostermeent, naar de randen van het Eemmeer, is altijd wel goed voor een of meer Buizerds en soms ook voor een enkele Bruine Kiekendief.

Informatie over het gebied

Excursiemogelijkheden

Er zijn tal van mogelijkheden om onder leiding een excursie te maken in een van de vele vogelrijke gebieden. Vrijwel het hele jaar organiseren organisaties zoals Natuurmonumenten, Goois Natuurreservaat, Vrienden van het Gooi, Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken en het Instituut Voor Natuureducatie (IVN) excursies in natuurgebieden in de omgeving.

Gierzwaluwen

De excursies van de Vrienden van het Gooi zijn uitsluitend voor leden en die van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken in het algemeen voor leden, maar ook wel openbaar. Verder zijn er tal van uitgezette wandel- en fietsroutes die men zelf kan volgen om zo het gebied te verkennen (Goois Natuurreservaat, Natuurmonumenten, Erfgooiersroute, et cetera). Ook

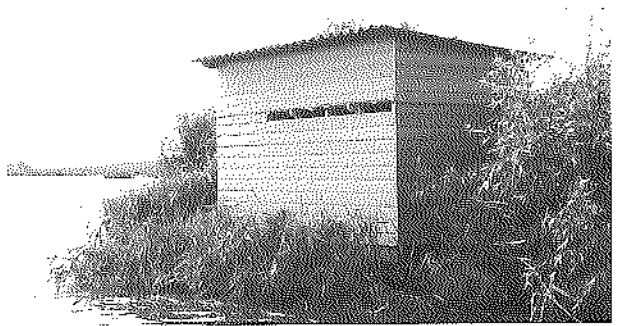
staan er in het boek 'Vogels tussen Vecht en Eem' een aantal routes beschreven met vermelding van een aantal ornithologische bijzonderheden. Wie meer over de mogelijkheden, de plaatsen of routes en dergelijke wil komen te weten, kan zich het beste tot de VVV in de eigen woonplaats richten of daarover navraag doen bij de streek-VVV in Hilversum. Uiteraard kunt u voor meer informatie ook bij de betreffende organisaties terecht.

Observatiehutten

- Eemmeer, langs de dijk ten oosten van de Stichtse Brug (watervogels, rietvogels, steltlopers) [Staatsbosbeheer]
- Het Googh, Ankeveen (watervogels, rietvogels) [Natuurmonumenten]
- Laarder Wasmeer (alleen onder leiding, watervogels, rietvogels, steltlopers) [Goois Natuurreservaat]
- Naardermeer langs de Meerkade (watervogels, rietvogels) [Natuurmonumenten]
- Naardermeer, langs de Griendkade (watervogels, rietvogels) [Natuurmonumenten].

Vogelkijkpunten

- Egelshoek bij Hilversum/Loosdrecht (weidevogels, vogeltrek, roofvogels)
- Hilversums Wasmeer (watervogels, rietvogels, roofvogels)

Vogelobservatiehut 'Eemmeer', langs de dijk van het Eemmeer ten oosten van rijksweg A27 en de Stichtse Brug. In het ondiepe water komen, vooral 's winters, soms grote aantallen eendensoorten voor. Het hele jaar door kan men vanuit deze hut ook talloze andere soorten watervogels en steltlopers waarnemen.

- Hoorneboegse Heide (op hoge punten: vogeltrek, roofvogels)
- Laarder Wasmeer (watervogels, rietvogels)
- Magdaleen bij Huizen (watervogels, rietvogels, meeuwen, sterns)
- Naarderbos, recreatievijver (watervogels)
- Pier van Huizen (watervogels, steltlopers, rietvogels, meeuwen, sterns)
- Spiegelpolderplas (watervogels, duikers)
- Stichtse Brug bij Blaricum (watervogels, meeuwen, sterns, vogeltrek)
- Tafelberg en omstreken (vogeltrek, roofvogels)
- Tienhovens Kanaal (Waterpieper, Bosuil, ganzen)

- IJmeer, ten westen van de Hollandse Brug bij Muiderberg (watervogels, meeuwen, sterns, vogeltrek)
- Zuiderheide (op hoge punten: vogeltrek, roofvogels)

Inlichtingen

Goede kaarten waarop de in deze publikatie genoemde plaatsen en gebieden en de genoemde plaatsen van de observatiehutten en vogelkijkpunten zijn te vinden, zijn verkrijgbaar bij de VVV's of bij de Topografische Dienst te Emmen. Inlichtingen over de observatiehutten kunt u krijgen bij de volgende organisaties:

- Vereniging Natuurmonumenten, Noordereinde 60, 1243 JJ 's-Graveland, (035) 655 99 33
- Goois Natuurreservaat, Postbus 1001, 1200 BA Hilversum, (035) 621 45 98
- Staatsbosbeheer, Regio 6, Noord-Holland, (072) 519 17 00.
- VVV Gooi en Vechtstreek, (035) 621 16 51

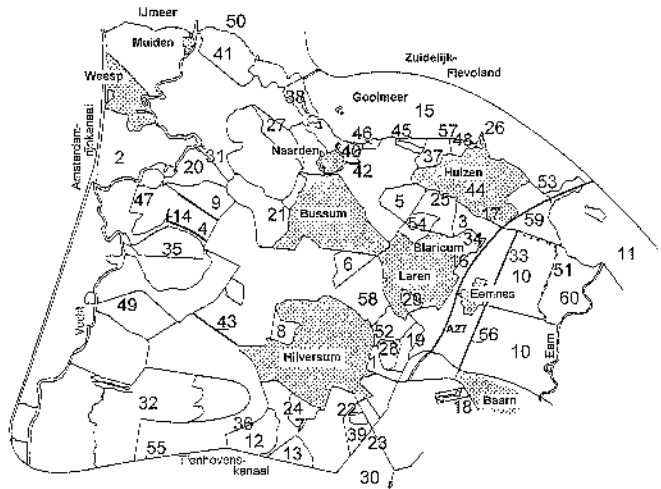
Fietsenverhuur

Op de volgende NS-stations zijn fietsen te huur:

- Baarn
- Hilversum
- Hollandsche Rading
- Naarden-Bussum
- Weesp

Overzicht van het gebied

Op onderstaande overzichtskaart zijn een aantal gebieden en waarnemingsplaatsen aangegeven. Voor de juiste ligging verwijzen wij naar de topografische kaarten (bladen 25 Oost, 26 West, 31 Oost en 32 West) of naar kaarten met toeristische informatie over het gebied.

1 Anna's Hoeve	te Veld en Zuidpolder te Veld)
2 Aetsveldse Polder	
3 Bergweg, Blaricum	11 Eemmeer
4 Bergse Pad	12 Egelshoek
5 Bikbergen	13 Einde-Gooi
6 Bussumerheide	14 Gooch
7 Conferentieoord	15 Gooimeer
Hoorneboeg	16 Gooijergracht
8 Corversbos	17 Groeve Oostermeent
9 Dammerkade	18 Groeneveld
10 Eempolders (Noordpolder	19 Heidebloem

20	Heintjesrak- en Broeker-
polder	41	Noordpolder beoosten
Muiden
21	Hilversumse Meent	42	Oostdijk, Naarden
22	Hilversums Wasmear	43	Oppad
23	Hollandse Sloot	44	Winkelcentrum Ooster-
meent
24	Hoorneboegse Heide	45	Oud Naarden
25	Huizer Eng	46	Oud Valkeveen
26	Huizer Pier	47	Spiegelpolderplas
27	Keverdijkse Over-
scheense Polder	48	Wolfskamer, Huizen
28	Laarder Wasmear	49	Het Wijde Blik
29	Laarder Eng	50	IJmeer
30	Lage Vuursche	51	Zomerdijk
31	Loodijk	52	Zuiderheide
32	Loosdrechtse Plassen
(Derde- en Vierde Plas)	53	Surfstrand Stichtse Brug
33	Meentweg	54	Tafelberg
34	Meentzoom Blaricum	55	Tienhovens Kanaal
35	Middenweg, Nederhorst
den Berg	56	Wakkerendijk en
Meentweg, Eemnes
36	Raaweg Loosdrecht	57	Magdaleen (uitkijkpunt
in Magdalenabos)
37	Naarder Eng	58	Westerheide
38	Naarderbos	59	Oostermeent (De
Kampen)
39	Smithuysenbos	60	Maatpolder
40	Naarder Meent		

De Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

Zoals u uit de beschrijvingen in dit boekje heeft kunnen zien, is er in het Gooi en de directe omgeving op het gebied van de avifauna heel wat te beleven. Elk type terrein biedt weer een ander beeld, maar in elk daarvan, zoals de heidevelden, de bossen, het plassengebied en de veenweidegebieden in verscheidene delen van het

Dwergmeeuwen

gebied tussen Vecht en Eem, is een rijk geschaakt vogelleven aanwezig. Om daarvan te gaan genieten kunt u er natuurlijk alleen op uit trekken en zo de 'geheimen' van het vogelleven zelf ontdekken. Dit boek helpt u op weg de mogelijkheden te leren kennen. Wie daarbij echter graag een steuntje in de rug zou willen hebben, kan terecht bij verscheidene natuurbeschermingsorganisaties die actief zijn in deze regio, maar als uw belangstelling voornamelijk naar vogels uit gaat dan is de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken natuurlijk een goede keus.

Samen met de ervaren 'vogelaars' die zijn aangesloten bij deze vereniging kunt u snel thuis raken in het gebied en door met hen ervaringen uit te wisselen leert u sneller de vogels en hun gedrag kennen. De vogelwerkgroep biedt daarvoor een scala van mogelijkheden. De belangrijkste zijn:

- Er worden regelmatig excursies georganiseerd naar de diverse gebieden en vogelrijke plekjes, onder deskundige leiding van mensen die in de loop van de jaren een grote kennis hebben opgedaan van de vogels in deze regio.
- Van september tot mei wordt iedere maand een ledenavond georganiseerd. Voor deze avonden worden boeiende sprekers uitgenodigd en doorgaans worden er dia's of films over vogels of belangrijke natuurgebieden getoond. Op deze avonden kunt u ook andere leden ontmoeten en met hen uw ervaringen uitwisselen en al uw vragen stellen.
- Vijf maal per jaar verschijnt het huisorgaan van de vereniging: De Korhaan. Behalve het programmaoverzicht van de activiteiten van de vereniging vindt u daarin een schat aan informatie over de vogels in het Gooi en de directe omgeving daarvan. Een vaste rubriek in het blad is het overzicht van recente waarnemingen in het gebied.
- Jaarlijks worden door leden van de vogelwerkgroep in het broedseizoen in een of meer gebieden de broedvogels geïnventariseerd. Daarnaast worden er jaarlijks tellingen georganiseerd van trekvogels en wintergasten en van tijd tot tijd worden er speciale onderzoeken

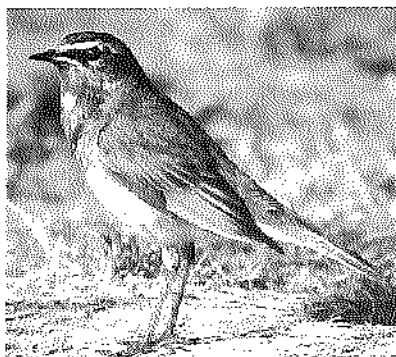

In het Corversbos wordt al sinds 1987 door een groep leden van de vogelwerkgroep de vogeltrek gevolgd.

ken uitgevoerd. Een voorbeeld daarvan is het onderzoek aan vogelslaapplaatsen. De resultaten van deze inventarisaties en onderzoeken worden gepubliceerd in afzonderlijke rapporten of in De Korhaan.

- In een groot aantal natuurgebieden heeft de vogelwerkgroep nestkasten opgehangen. Deze worden in het broedseizoen wekelijks gecontroleerd. Als u dat wilt, kunt u hier aan meewerken als vaste controleur, maar ook als u zo af en toe eens mee zou willen werken bent u welkom.
- De vogelwerkgroep organiseert in het voorjaar en in het najaar een vogelherkenningscursus. In zes lesavonden, die worden aangevuld met een aantal excursies in natuurgebieden, wordt u de meest elementaire kennis bijgebracht. Door het volgen van zo'n cursus bent u in staat zelf de verscheidene vogelsoorten te herkennen en te beluisteren. Voor

het volgen van deze cursus hoeft u geen lid te zijn van de vogelwerkgroep, maar leden krijgen wel korting op het lesgeld, dat overigens slechts f 30,00 bedraagt.

Blauwborst

De contributie voor het lidmaatschap van de vogelwerkgroep is slechts f 20,00 per jaar. U ontvangt daarvoor tevens gratis De Korhaan. Voor meer informatie over de vogelwerkgroep of voor aanmelden als lid kunt u schrijven naar Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Postbus 1028, 1200 BA Hilversum.

Literatuur

Jonkers, D.A., J. Klein & L.F. Rijnja (1972): Een natuurhistorische schets van het landgoed Einde-Gooi. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgavenummer 15.

Jonkers, D.A., R.A. Kole & J. Taapken (1987): Vogels tussen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. ISBN 90-9001836-0.

Jonkers, D.A. (1992): Broedvogels van het Staatsbosbeheerobject Gooikust in 1991. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgavenummer 76.

Jonkers, D.A. (1995): Heidevogels in 1994 op de Wester- en Bussumerheide. Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgavenummer 95.

Kleman, M. (1995): Broedvogels van Park Groeneveld en Boswachterij Lage Vuursche in 1995. SOVON, Beek-Ubbergen. SOVON-inventarisatierapport 95/07.

Kole, R.A., D.A. Jonkers, P. Schut, W. Duurland & R. Willemstein (1992): 25 jaar vogels in het Gooi (e.o.). Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgavenummer 78. ISBN 90-74511-01-5.

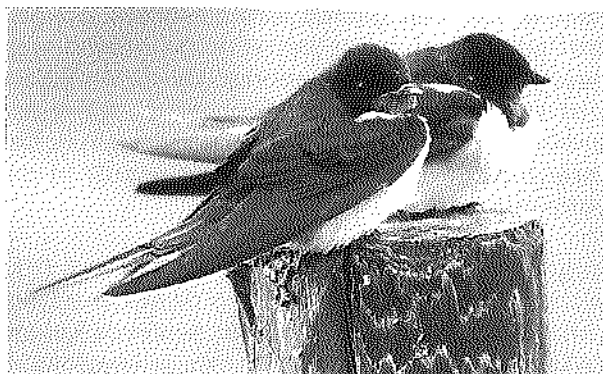
Kwint, N.D. (1995): Broedvogels van de 's-Gravelandse Buitenplaatsen in 1995. SOVON,

Beek-Ubbergen. SOVON-inventarisatierapport
95/12.

Toelichting op de tabel

Inleiding

De tabel met het overzicht van soorten, die in dit deel is opgenomen, heeft vier kolommen. In de eerste kolom staan de vogelnamen. Een sterretje (*) achter de naam van een soort in de lijst geeft

Boerenzwaluwen

aan dat de betreffende soort als broedvogel in het gebied tussen Vecht en Eem voorkomt. In de tweede kolom is met symbolen aangegeven in welke periode verwacht kan worden dat de soort wordt aangetroffen of juist afwezig is. De verdeling van deze perioden komt overeen met de maanden van het jaar. De volgende twee symbolen zijn hierbij gebruikt:

- = aanwezig of een redelijke kans op waarnemen
- = afwezig of kans op waarnemen is zeer klein

De betekenis van deze symbolen is enigszins verschillend per soort. Wanneer het vogelsoorten betreft die broeden in het gebied, dan zullen deze zeker aanwezig zijn in de aangegeven periode. Indien het broedvogels zijn die 's winters elders overwinteren, dan zijn deze soorten doorgaans in de andere periode weg, of in elk geval grotendeels weg uit het gebied. Voor andere soorten, zoals trekvogels en broedvogels die slechts plaatselijk broeden of elders in ons land broeden, geldt dat er nooit zekerheid is dat zij bij een bezoek aan een gebied zullen worden aange troffen, ook al is het betreffende gebied wel geschikt. Voor dergelijke soorten zijn de symbolen dus slechts een aanduiding of de kans op aantreffen redelijk groot of tamelijk klein is. De interpretatie van deze gegevens wordt in de volgende delen toegelicht.

In de derde kolom, welke is aangeduid met **(V)**, wordt een indruk gegeven van de verspreiding van soorten over het gebied. In de vierde kolom **(A)** is een indicatie gegeven van de aanwezigheid van soorten. Dit geeft een indruk van de kans op waarnemen in het algemeen.

Verspreiding

De meeste vogelsoorten zijn over het algemeen sterk gebonden aan hun eigen specifieke biotopen (leefgebieden). Sommige vogels brengen hun hele leven in één bepaald gebied voor. Dit zijn de zogenaamde 'standvogels'. Natuurlijk zijn er uitzonderingen. Een Buizerd, bijvoorbeeld, broedt in bossen of bomenrijen, maar zoekt nooit voed-

sel in bossen, maar wel op open plaatsen die wat verder van de nestplaats weg liggen.

In de soortenlijst is aangegeven in welke biotopen de vogelsoorten in de regel kunnen worden aangetroffen. Dat kan dan zowel in als buiten de

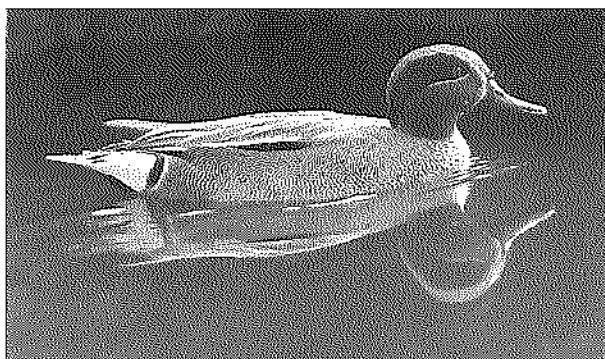
Grote Zaagbek

broedtijd zijn. Wij hanteren in deze uitgave de volgende indeling:

- O = overal
- A = akkers
- G = graslanden
- W = open wateren
- M = moerasgebieden of rietlanden
- S = steden en dorpen
- B = bossen, struwelen en dergelijke
- H = heiden

Deze vrij grove indeling geldt alleen voor het gebied tussen Vecht en Eem. Wij hebben bewust geprobeerd deze indeling zo eenvoudig mogelijk

te houden. Er is daarom, bijvoorbeeld, geen rekening gehouden met eventuele verschillen in verblijfplaatsen van een soort binnen de broedtijd en in de perioden daarvoor of daarna, ook al verblijven vele soorten in bepaalde tijden van het jaar op andere plaatsen of in een ander type gebied. Met name voor soorten die niet het gehele jaar in of rond het Gooi, Eemland en Vechtgebied

Wintertaling

gebied voorkomen, gelden de aanduidingen voor de periode waarin de betreffende soort hier doorgaans verwacht kan worden.

Soorten die hier vrijwel *overal* (**O**) voorkomen, kunnen in uiteenlopende gebieden worden aangetroffen; al zijn grote open wateren in veel gevallen de belangrijkste uitzondering daarop.

De aanduiding voor *akker* (**A**) wil zeggen, dat de betreffende soorten vooral op akkers en bouwland voorkomen, maar zij kunnen natuurlijk ook aan

de randen van zulke gebieden, zoals in bermen, struwelen en dergelijke, worden aangetroffen.

Hetzelfde geldt voor soorten van *graslanden* (**G**). Steltlopers, zoals strandlopers en ruiters, die zich ook wel in graslanden ophouden, zijn in het overzicht, met uitzondering van de weidevogels, toch bij '*wateren*' (**W**) ingedeeld. Deze soorten houden zich echter doorgaans langs de randen daarvan op en wij zien ze dan ook vaak op slikken of bij strandjes, maar ook in rietlanden en langs slootranden, die daarom ook bij dit type gebied worden gerekend.

Onder *moerassen* (**M**) worden eveneens de in de omgeving daarvan voorkomende rietlanden en struwelen gerekend, maar niet de grote aaneengesloten bossen. Onder '*steden en dorpen*' (**S**) rekenen wij ook de begroeiingen die daar voorkomen en solitaire opstallen en ook bouwterreinen aan de randen van dorpen en steden. *Bossen* (**B**) spreken voor zichzelf. Er is daarbij geen onderscheid gemaakt voor verschillende standplaatsen, bodemtypen of samenstelling van het bos.

De landgoederen worden niet apart vermeld; de boomgroei daar wordt als 'bos' aangemerkt, ook al zijn deze gebieden in veel gevallen tamelijk open en parkachtig. Verscheidene soorten kunnen vaak op de *heiden* (**H**) voorkomen. Hoewel er slechts weinig soorten zijn die vrijwel uitsluitend in die gebieden voorkomen, zijn een aantal typerende soorten voor heidegebieden toch aangegeven in de tabel.

In sommige gevallen staat niets ingevuld. Het waarnemen van zo'n soort is een toevalstreffer, die nauwelijks enig verband heeft met een biotoop. Rondvliegende en overvliegende vogels, bijvoorbeeld in de trektijd kunnen in principe overal worden waargenomen.

Aanwezigheid

De mogelijkheden om vogels waar te nemen variëren nogal sterk en zijn afhankelijk van diverse factoren, zodat het niet zo eenvoudig is aan te geven welke vogels u kunt verwachten in een bepaald gebied of in een bepaalde periode van het jaar. In de broedtijd zullen, bijvoorbeeld, veel vogels redelijk verspreid voorkomen en zich bovendien zo onopvallend mogelijk of juist waakzaam gedragen, terwijl zij in andere tijden van het jaar, bijvoorbeeld tijdens de trektijd, in grote groepen en op slechts enkele plaatsen verspreid voor kunnen komen. Verder hangt de kans op waarnemen van vogels onder andere ook af van de ervaring van de waarnemer.

Veel vogels laten zich frequent horen of zien, maar er zijn ook soorten die zich meestal erg schuilhouden en slechts met veel geduld of pas nadat men het gedrag van de betreffende soort goed heeft leren kennen, regelmatig waargenomen kunnen worden. Om toch een indruk te geven, gaan wij in deze vogelkijkgids uit van de mate van voorkomen van vogels in het Gooi, de Vechtstreek en het westelijk deel van de Eemvallei en de aangrenzende randmeren. De volgende vier categorieën zijn daarvoor gebruikt:

- I = incidenteel voorkomend of dwaalgast
- S = schaars voorkomend
- V = vrij algemeen voorkomend
- A = algemeen voorkomend

Deze indeling is natuurlijk kunstmatig en tamelijk grof. Ze geldt alleen voor deze omgeving. Er zijn grote verschillen in de leefwijze en in de geografische spreiding van de diverse vogelsoorten. De categorieën zijn dan ook niet meer dan een leidraad, waarmee aangegeven wordt hoe groot de kans is in een jaar dat men een bepaalde soort ergens kan waarnemen.

De aanduiding **(I)** is gebruikt voor '*incidenteel of dwaalgast*'. Voor deze categorie geldt dat de kans op waarnemen in het algemeen zeer klein is. Zo'n soort komt maar heel af en toe voor, de een wat meer dan de ander.

Een '*schaars*' **(S)** voorkomende soort kan hier en daar in het gebied worden aangetroffen en er worden doorgaans ieder jaar wel waarnemingen van gedaan.

Een '*vrij algemeen*' **(V)** voorkomende soort valt in zijn leefgebied, zij het soms met enige moeite, altijd wel te ontdekken. Bij een '*algemeen*' **(A)** voorkomende soort moet het doorgaans wel heel gek gaan als u die tijdens uw zoektochten naar vogels niet tegenkomt.

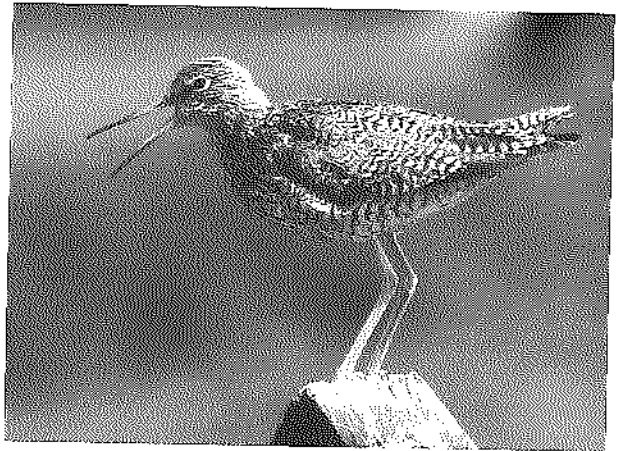
Lang niet alle in dit boekje behandelde soorten broeden in dit gebied en veel soorten komen er ook niet gedurende het hele jaar voor. Als we een vogel '*algemeen*' noemen wil dat dus nog niet zeggen dat deze soort overal in het gebied en in

elke tijd van het jaar kan worden aangetroffen. In en rond de bebouwde gebieden en in parken is, bijvoorbeeld, de Merel algemeen. Deze soort kan bovendien ook het hele jaar door worden waargenomen. De Kievit echter is vooral te vinden in de weidegebieden en tijdens vorstperioden trekt deze soort doorgaans helemaal uit ons land weg. Andere soorten kunnen in grote aantallen in het gebied voorkomen, maar dat kan slechts in bepaalde perioden van het jaar zijn en veelal ook niet in elk type terrein.

Het spreekt vanzelf dat door deze effecten exacte aantallen niet veel zeggen. De gebruikte aanduidingen mogen dus ook niet worden opgevat als 'aantallen'. Er is per soort een zeer grote spreiding in het werkelijk getelde of geschatte aantal exemplaren in het gebied. Zo zijn er bijvoorbeeld veel meer Huismussen te vinden dan Scholeksters. Toch zijn beide soorten aangegeven als een 'algemene soort'. Dat komt omdat Scholeksters de laatste jaren ook in het binnenland, met name in de polders en andere gebieden die voor deze soort geschikt zijn, zeer regelmatig te vinden zijn. Desondanks zijn de totale aantallen Scholeksters natuurlijk niet te vergelijken met die van de Huismus.

Hoewel vogels, doordat ze kunnen vliegen, misschien wel de meest vrije diersoorten op aarde zijn, zijn de meeste soorten toch min of meer gebonden aan bepaalde gebieden. Bepalende factoren daarvoor zijn vooral rust, geschikt voedsel en, voor vogels die hier broeden, een goede nestgelegenheid. Elke vogelsoort stelt heel specifieke eisen aan het leefgebied of aan het gebied waarin

deze tijdelijk verblijft. Toch kunnen sommige soorten in ogenschijnlijk heel verschillende gebieden voorkomen en, afhankelijk van de tijd van het jaar, zich ook anders gedragen. Zo kan men een Merel in het voorjaar vooral in tuinen en parken op grasveldjes fanatiek zien speuren naar regenwormen. Het lijkt dan wel of zijn dieet uit niets anders bestaat. In de nazomer echter plukken sommige Me-

Tureluur

rels dagen achter elkaar de trossen lijsterbessen leeg, en kunnen ze zich daardoor in die tijd, zo nodig, ook op andere plaatsen ophouden en dan mogelijk een hele tijd worden gemist in de tuin.

Soorten zoals de Merel en de Spreeuw zijn op heel verschillende plaatsen in het gebied aan te treffen. Soms verplaatsen vogels zich ook in de loop van het seizoen. Zo broeden bijvoorbeeld Spreeuwen tamelijk verspreid over het gebied, maar na

de broedtijd trekken zij met hun jongen naar gebieden die voldoende voedsel bieden. Zij kunnen in de zomer, dus nog voor het begin van de eigenlijke trektijd, dan ook op sommige plaatsen massaal aangetroffen worden. Dergelijke, soms in bepaalde perioden massaal optredende verplaatsingen treden echter lang niet bij alle vogelsoorten op.

Huismussen, bijvoorbeeld, die, ondanks de op vele plaatsen vastgestelde sterke afname, nog steeds met redelijke aantallen onze bebouwde gebieden bevolken, maken de indruk een algemene soort te zijn. Vaak wordt gedacht dat Huismussen bijna overal aangetroffen kunnen worden. Dat is echter helemaal niet het geval. Huismussen zijn namelijk kolonievogels die vooral in bebouwde kommen op vaste plaatsen broeden. Midden in open gebieden waarin nauwelijks huizen of boerderijen staan, zoals de Eempolders of in een dieper gelegen deel van uitgestrekte bosgebieden worden ze maar zeer zelden aangetroffen. Overigens zijn als gevolg van de herinrichting en bebouwing in het kader van de ruilverkaveling in de Eempolders nu ook daar de kansen op het aantreffen van Huismussen de laatste jaren al merkbaar toegenomen.

Overzicht van soorten

Soort	<i>j f m a m j j a s o n d</i>	V	A
Roodkeelduiker	■ ■ ■ ■ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■	W	S
Parelduiker	■ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ □ ■ ■	W	I
Ijsduiker	■ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	W	I
Geelsnavelduiker	■ ■ ■ ■ □ □ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	W	I
Dodaars *	■ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■	W	S
Fuut *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	A
Roodhalsfuut	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	S
Kuifduiker	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Geoorde Fuut *	□ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	W	I
Noordse Stormvogel	□ □ □ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	W	I
Vaal Stormvogeltje	□ □ □ □ □ □ □ ■ ■ □ □ □ ■ ■	W	I
Jan van Gent	□ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ □ □ ■ □ □	W	I
Aalscholver *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	A
Roerdomp *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	M	S
Woudaapje	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □	M	I
Kwak	□ □ ■ ■ □ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ □	M	I
Ralreiger	□ □ □ □ ■ ■ □ □ □ □ ■ ■ □ □ □ □	M	I
Koereiger	□ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	G	I
Kleine Zilverreiger	□ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	M	I
Grote Zilverreiger *	□ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ □	M	I
Blauwe Reiger *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W/G/M	A
Purperreiger *	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □	M	S
Zwarte Ooievaar	□ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ □	G	I

Soort	j f m a m j j a s o n d	V	A
Ooievaar	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	S
Zwarte Ibis	□ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ ■ ■ ■ □	M	I
Lepelaar	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □	M	S
Flamingo	□ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Knobbelzwaan *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W/G	A
Kleine Zwaan	■ ■ ■ ■ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W/G	A
Wilde Zwaan	□ ■ ■ □ □ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■	W/G	S
Rietgans	■ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	G	V
Kleine Rietgans	■ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	G	S
Kolgans	■ ■ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	G	A
Dwerggans	□ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	G	I
Grauwe Gans *	■ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■	G	A
Streepkopgans	■ □ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ □ □ □ □ □	G	I
Sneeuwgans	□ □ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	G	I
Canadese Gans	□ ■ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	G	S
Brandgans	■ ■ ■ □ □ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■	G	S
Rotgans	■ □ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	G	I
Roodhalsgans	□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	G	I
Nijlgans *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	S
Casarca	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	S
Bergeend *	□ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	S
Mandarijneend	□ ■ ■ □ □ ■ ■ □ □ □ □ □ □ □ □	W	I
Smient	■ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■	GW	A
Krakeend *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	A
Wintertaling *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	V

Soort	j f m a m j j a s o n d	V	A
Wilde Eend *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G/W	A
Pijlstaart	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □	W	A
Zomertaling *	□ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □	W	S
Slobeend *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	A
Krooneend *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	S
Tafeleend *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	A
Witoogeend	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Kuifeend *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	A
Toppereend	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Eidereend	□ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	W	I
Iuseend	■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■	W	I
Zwarte Zeeëend	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Grote Zeeëend	■ ■ ■ ■ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Brilduiker	■ □ □ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	A
Nonnetje	■ ■ ■ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	A
Middelste Zaagbek	■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■	W	S
Grote Zaagbek	■ ■ ■ □ □ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	A
Wespendief *	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □	B	S
Zwarte Wouw	■ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □		S
Rode Wouw	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■		S
Zeearend	■ ■ ■ ■ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	M	I
Bruine Kiekendief *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	M	V
Blauwe Kiekendief	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	M/G	S
Grauwe Kiekendief	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □		I
Havik *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	A

Soort	<i>j f m a m j j a s o n d</i>	V	A
Sperwer *	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	B	V
Buizerd *	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	G/B	A
Ruigpootbuizerd	■■■■■■■■■■□□□■■■■	G	S
Visarend	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	W	S
Torenvalk *	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	O	V
Roodpootvalk	□□■■■■■■■■■■■■■■		I
Smelleken	■■■■■■■■■■□□■■■■	G	S
Boomvalk *	□□■■■■■■■■■■■■■■	H/B	S
Slechtvalk	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	W/G	I
Korhoen	□□□□□□□□□□□□	H	I
Patrijs *	□□□□□□□□□□□□	A/G	S
Kwartel *	□□□□■□□□□□□□	A/G	I
Fazant *	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	A/G/B	V
Waterral *	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	W/M	S
Porseleinhoen *	□□■■■■■■■■■■■■■■	M	S
Klein Waterhoen	■□□■■■■■■■■■■■■	M	I
Kleinst Waterhoen	□□□□□□■■■■■■■■	M	I
Kwartelkoning	□□■■■■■■■■■■■■■■	G	I
Waterhoen *	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	M	A
Purperkoet	□□□□□□□□■■■■	M	I
Meerkoet *	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	M	A
Kraanvogel	□□■■■■■■■■■■■■■■		S
Grote Trap	■□□□□□□□■■■■		I
Scholekster *	■■■■■■■■■■■■■■■■■■	G	V
Steltkluut	□□□■■■■■■■■■■■■	W	I

Soort	j f m a m j j a s o n d	V	A
Kluut	■ ■ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	S
Kleine Plevier *	□ □ □ ■ ■ ■ □ ■ ■ ■ ■ □	W	S
Bontbekplevier *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	S
Strandplevier	□ □ ■ ■ ■ ■ □ ■ ■ ■ ■ ■ □ □	W	S
Morinelplevier	□ □ □ ■ ■ ■ □ ■ ■ ■ □ □ □	W	I
Goudplevier	■ ■ ■ ■ ■ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G/A	V
Zilverplevier	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Kievit *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	A
Kanoetstrandloper	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Drieteenstrandloper	■ ■ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Kleine Strandloper	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	S
Temmincks Strandloper	□ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □	W	S
Krombekstrandloper	□ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □	W	I
Paarse Strandloper	□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	W	I
Bonte Strandloper	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	S
Kemphaan	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	S
Bokje	■ ■ ■ ■ ■ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G/M	S
Watersnip *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G/M	V
Poelsnip	□ □ ■ ■ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □		I
Houtsnip *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ ■ ■ ■ ■ ■	B	S
Grutto *	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □	G	A
Rosse Grutto	□ □ ■ ■ ■ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	I
Regenwulp	□ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	V
Wulp	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	V
Zwarte Ruiter	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	W	S

Soort	<i>j f m a m j j a s o n d</i>	V	A
Tureluur *	□□███	G	A
Groenpootruiter	███	W	S
Witgatje	███	M/G	S
Bosruiter	□□███	W	S
Oeverloper	███	W	V
Steenloper	□□███	W/G	I
Grauwe Franjepoot	□□□□███	W	I
Rosse Franjepoot	□□□□□□□□□□	W	I
Middelste Jager	███□□□□□□███	W	I
Kleine Jager	□□□□□███	W	I
Grote Jager	███□□□□███	W	I
Zwartkopmeeuw	███□□□□□□□□		I
Dwergmeeuw	□□███	W	S
Kokmeeuw *	███	W/G/S	A
Stormmeeuw	███	W/G/S	A
Kleine Mantelmeeuw	███□□□□□□□□	W/G	S
Zilvermeeuw	███	W/G	A
Geelpootmeeuw	███□□□□███□□□	W/G	I
Grote Burgemeester	███□□□□□□□███	W	I
Grote Mantelmeeuw	□□□□□███	W	S
Drieteenmeeuw	███□███□███	W	I
Lachstern	□□□███	W	I
Reuzenstern	□□□□███	W	I
Grote Stern	□□□███	W	I
Visdief *	□□███	W	V

Soort	<i>j f m a m j j a s o n d</i>	V	A
Noordse Stern	□□□■□□■□■□■□■□	W	I
Dwergstern	□□□■□■□■□■□■□■□	W	S
Witwangstern	□□□■□■□■□■□■□■□	W/M	I
Zwarte Stern *	□■□■□■□■□■□■□■□	W/M	S
Witvleugelstern	□□□□■□■□■□■□■□		I
Holenduif *	■□■□■□■□■□■□■□■□	O	A
Houtduif *	■□■□■□■□■□■□■□■□	O	A
Turkse Tortel *	■□■□■□■□■□■□■□■□	S	A
Zomertortel *	□□□■□■□■□■□■□■□	M/B	V
Halsbandparkiet	□□□□□□□□□□□□□□		I
Koekoek *	□□□■□■□■□■□■□■□	M/B	A
Kerkuil *	■□■□■□■□■□■□■□■□	S	S
Steenuil *	■□■□■□■□■□■□■□■□	G/S	S
Bosuil *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	A
Ransuil *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	V
Velduil	■□■□■□■□■□■□■□■□	G	I
Nachtzwaluw	□□□□■□■□■□□□□□		I
Gierzwaluw *	□□□■□□□■□■□■□■□	O	A
Ijsvogel *	■□■□■□■□■□■□■□■□	W	S
Hop	□□□□■□■□■□■□■□		I
Draaihals *	□□□■□□□■□■□■□■□	B	S
Grijskopspecht	□□□□■□■□■□■□■□	B	I
Groene Specht *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	S
Zwarte Specht *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	S
Grote Bonte Specht *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	A

Soort	<i>j f m a m j j a s o n d</i>	V	A
Kleine Bonte Specht *		B	S
Kuifleeuwerik *		S	S
Boomleeuwerik *		H	S
Veldleeuwerik *		H/G/A	A
Strandleeuwerik			I
Oeverzwaluw *		W	S
Boerenzwaluw *		G/S	A
Huiszwaluw *		S	A
Grote Pieper			I
Duinpieper			I
Boompieper *		H	A
Graspieper *		G	A
Roodkeelpieper			I
Waterpieper		M	S
Oeverpieper		W	S
Gele Kwikstaart *		G/A	S
Engelse Gele Kwikstaart		G	I
Noordse Gele Kwikstaart		G	V
Grote Gele Kwikstaart		W	S
Witte Kwikstaart *		S/G	A
Rouwkwikstaart			I
Pestvogel		S	I
Waterspreeuw		W	I
Winterkoning *		O	A
Heggemus *		O	A

Soort	j f m a m j j a s o n d	V	A
Roodborst *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B/S	A
Nachtegaal *	□ □ ■ ■ ■ □ □ □ □ □ □ □ □ □	B	S
Roodsterblauwborst	□ □ □ □ ■ □ ■ □ ■ □ □ □ □ □	M	I
Blauwborst *	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □	M	S
Zwarze Roodstaart *	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □	S	S
Gekraagde Roodstaart *	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □	B	S
Paapje	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □	G	S
Roodborsttapuit *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	H	S
Tapuit	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	H/G	S
Beflijster	■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G/H	S
Merel *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	O	A
Kramsvogel *	■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	A
Zanglijster *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B/S	A
Koperwiek	■ ■ ■ ■ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	A
Grote Lijster *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B/S	S
Cetti's Zanger	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	M	I
Sprinkhaanzanger *	□ □ ■ ■ ■ □ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	M	S
Snor *	□ ■ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	M	S
Waterrietzanger	□ □ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □		I
Rietzanger *	□ □ ■ ■ ■ □ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	M	S
Bosrietzanger *	□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	M	S
Kleine Karekiet *	□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	M	A
Grote Karekiet *	□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □	M	S
Spotvogel *	□ □ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	B	V
Braamsluiper *	□ □ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ □ □ □ □	S/B	S

Soort	<i>j f m a m j j a s o n d</i>	V	A
Grasmus *	□□□□■□■□■□■□■□■□	B	S
Tuinfluitier *	□□□□■□■□■□■□■□■□	B	A
Zwartkop *	□□□□■□■□■□■□■□■□	S/B	A
Bladkoning	□□□□□□□□□□■□■□		I
Bergfluitier	□□□□□□□□□□□□□□		I
Fluitier *	□□□□■□■□■□■□■□■□	B	S
Tjiftjaf *	□□■□■□■□■□■□■□■□	B	A
Fitis *	□□■□■□■□■□■□■□■□	B	A
Goudhaantje *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	A
Vuurgoudhaantje *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	S
Grauwe Vliegenvanger *	□□□□■□■□■□■□■□■□	B	A
Bonte Vliegenvanger *	□□□□■□■□■□■□■□■□	B	S
Baardmannetje *	□□□□□□□□□□■□■□	M	S
Staartmees *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B/S	A
Glanskop *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	V
Matkop *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	A
Kuifmees *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	A
Zwarte Mees *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	A
Pimpelmees *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B/S	A
Koolmees *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B/S	A
Boomklever *	■□■□■□■□■□■□■□■□	B	A
Boomkruiper *	■□■□■□■□■□■□■□■□	S/B	A
Buidelmees *	□□□□□□□□■□■□■□	M	I
Wielewaal *	□□□■□■□■□■□■□■□	B	S
Grauwe Klauwier	□□□□□■□■□■□□□□	H	I

Soort	<i>j f m a m j j a s o n d</i>	V	A
Klapekster	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	H	I
Vlaamse Gaai *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B/S	A
Ekster *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	O	A
Notenkraker	□ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■		I
Kauw *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	O	A
Roek *	□ □ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G/A	V
Zwarte Kraai *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	O	A
Bonte Kraai	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	S
Raaf	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■		I
Spreeuw *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	O	A
Huismus *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	O	A
Ringmus *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	V
Vink *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	S/B	A
Keep	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	A
Europese Kanarie	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■		I
Groenling *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B/S	A
Putter *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	S/B	V
Sijs *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	A
Kneu *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	A
Frater	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	I
Grote Barmsijs	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	I
Kleine Barmsijs	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	I
Witstuitbarmsijs	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■		I
Kruisbek *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	S
Grote Kruisbek	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	I

Soort	<i>j f m a m j j a s o n d</i>	V	A
Goudvink *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B	V
Appelvink *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	B/S	S
Ijsgors	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■		I
Sneeuwgors	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■		I
Geelgors	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	H	I
Ortolaan	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■		I
Rietgors *	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	M	A
Grauwe Gors	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	G	I

Index

A

Aalscholver 7, 13, 43, 62
Aetsveldse Polder 38
Amsterdam-Rijnkanaal 13
Ankeveense Plassen 53
Anna's Hoeve 34, 61
Appelvink 20, 57

B

Baardmannetje 63
Barmsijs 41, 63
Beflijster 54
Bergeend 25, 52
Bergse Pad 39, 41, 62
Bergweg 26
Bijvanck 31
Bikbergen 48
Bikbergerbos 49
Blauwborst 63, 74
Boekesteijn 39
Boerenwaluw 79
Bonte Kraai 37
Bonte Vliegenvanger 49
Boomklever 19, 47, 48
Boomkruiper 63
Boomleeuwerik 40, 54
Boompieper 55
Boomvalk 24, 55
Bosrietzanger 25, 63
Bosuil 47, 48, 49, 67
Braamsluiper 58
Brilduiker 43
Bruine Kiekendief 63
Buizerd
22, 23, 25, 26, 32, 37, 40, 52, 54, 58, 62, 63, 80
Bussumerheide 55

C

Canadese Gans 63

Corversbos 39, 48, 59, 73
Crailo 49

D

Dammerkade 41, 62
Derde en Vierde Plas 30
distelvink 53
Dodaars 43, 61
Draaihals 52
Dwergmeeuw 71

E

Eem 14, 39
Eemmeer 32, 42, 48, 63, 66, 67
Eempolders 13, 32, 36, 38, 50, 52, 53, 59, 88
Egelshoek 29, 31, 50, 66
Einde-Gooi 31, 47, 48, 58, 59
Ekster 30, 32
Ezelwei 22

F

Fitis 19, 20, 55, 59
Fluiter 23, 47, 48
Franse Kamp 49
Fuut 25, 34, 41, 60

G

Geelgors 55
Gekraagde Roodstaart 47
Gele Kwikstaart 52, 60
Geoorde Fuut 61
Gierzwaluw 56, 65
Glanskop 19, 48
Googh, het 41, 62, 63, 66
Gooijergracht 43
Gooilust 43
Gooimeer 25, 30, 42, 43, 62
Gooimeerkust 17
Gooise Noordflank 24, 36, 47, 48
Goudhaantje 40, 45
Goudplevier 37, 53
Goudvink 57
Graspieper 22, 23, 35, 52, 53

Grauwe Gans 15, 25, 38, 52, 62
Grauwe Vliegenvanger 49
Griendkade 66
Groene Specht 46, 50, 54
Groeneveld 31, 48
Groenling 39, 58
Grote Bonte Specht 8, 40, 46, 49
Grote Gele Kwikstaart 43
Grote Lijster 35
Grote Mantelmeeuw 43
Grote Zaagbek 34, 43, 51, 81
Grutto 21, 23, 50, 51, 52, 53

H

haven van Huizen 56
Havik 24, 40, 47, 54
Heggemus 20, 39, 59
Heidebloem 49
Heintjesrak- en Broekerpolder 25, 38
hemelgeit 21
Hilversums Wasmeer 46, 61, 66
Hilversumse Bovenmeent 63
Hilversumse Meent 25, 30, 38, 44
Holenduif 40, 49, 52
Hollandse Brug 68
Hollandse Sloot 40
Hoorneboeg 48
Hoorneboegse Heide 29, 49, 67
Horstermeerpolder 59
Houtduif 40, 52, 58, 59
Houtsnip 41
Huismus 24, 86, 88

I

IJmeer 29, 42, 68
IJsvogel 42, 43

K

Kampen, de 38, 50, 53. *Zie ook* Oostermeent
Karnemelksloot 30, 63
Kauw 8, 30, 40, 49
Keep 36, 39
Kemphaan 53

Kerkstraat, Hilversum 56
Keverdijkse en Overscheense polder 38
Kievit 21, 23, 26, 33, 36, 50, 53, 60, 86
Klein Wasmeer 46
Kleine Bonte Specht 20, 49
Kleine Karekiet 25, 51, 63
Kleine Zwaan 36, 38
Kneu 60
Knobbelzwaan 38
Koekoek 25
Kokmeeuw 30
Kolgans 38
Koolmees 36, 45
Koperwiek 7, 35
Korhoen 55
Krakeend 41, 62
Kramsvogel 35, 58
Krooneend 62
Kruisbek 40, 46
Kruifeend 34, 41, 60
Kuifleeuwerik 57
Kuifmees 45
Kwartel 60

L

Laarder Wasmeer 31, 34, 61, 66, 67
landgoederen. *Zie* buitenplaatsen
Loosdrechtse Plassen 30

M

Maatpolder 60
Magdaleen 17, 29, 67
Meentweg 36, 51, 56
Meentzoom 26
Meerkade 66
Meerkoet 25, 34, 41, 60
Merel 31, 86, 87
Middenweg 43, 59
monding van de Eem 60

N

Naarder Eng 59
Naarderbos 67

Naardermeent 52, 62
Naardermeer 32, 50, 52, 63, 66
Nieuw Loosdrechtsedijk 31
Nonnetje 51
Noordereind 43, 47
Noordpolder beoosten Muiden 38
Noordpolder te Veld 51, 60
Noordse Gele Kwikstaart 53

O

Oostdijk 29
Oostermeent 25, 31, 38, 50, 53, 57, 63. *Zie ook*
Kampen, de
Oppad 63
Oud-Naarden 24, 52

P

Paapje 53
Patrijs 60
Pier van Huizen (Huizer Pier) 30, 67
Pimpelmees 41, 45
Porseleinhoen 63
Postduif 46
Putter 49, 53, 59

R

raadhuis van Hilversum 57
Raaweg 30
Ransuil 26, 48
Regenwulp 26
Rietgans 38
Rietgors 25, 35, 39, 51
Rietzanger 63
Ringmus 60
Roerdomp 41
Roodborstje 7, 35
Roodborsttapuit 55
Roodkeelduiker 42
Rotgans 34

S

's Gravelandse buitenplaatsen 43, 47, 49
Schaep en Burgh 22

Scholekster 21, 60, 61, 86
Sijs 41, 63
Slobeend 24, 41, 60
Smient 42
Smithuysenbos 40, 46
Spanderswoud 47
Sperwer 24, 40, 46, 54, 57
Spiegelplas 42
Spiegelpolderplas 67
Spotvogel 59
Spreeuw 23, 30, 31, 32, 33, 53, 87
Sprinkhaanzanger 25, 63
Staartmees 58
Steenuil 51
Stichtse Brug 29, 32, 63, 66, 67

T

Tafelberg 28, 29, 67
Tafeleend 41
Tapuit 54
Tienhovens Kanaal 14, 29, 31, 39, 48, 67
Tjiftjaf 19, 20, 41
Torenvalk 23, 52
Tuinfluiter 23, 49, 59
Tureluur 21, 23, 52, 87
Turkse Tortel 58

V

Valkeveen 48
Vecht 39, 48, 51
Vechtplassengebied 13, 29, 49, 50, 59, 61
Veldleeuwerik 22, 23, 40, 53, 55, 60
vestinggrachten van Naarden 44
Vink 36, 39
Visarend 29, 62
Visdief 62
Vlaamse Gaai 59
Vuurgoudhaantje 40, 49

W

Wakkerendijk 30, 36, 51
Warandepark 48
Waterpieper 38, 63, 67

Waterral 43
Watersnip 21, 37, 43, 52
Wespendief 21, 22, 24, 25
Westerheide 55
Wielewaal 23
Wijde Blik 30
Wilde Eend 60
Wilde Zwaan 38
Winterkoning 41, 49, 63
Wintertaling 42, 43, 60, 82
Witgatje 37
Witte Kwikstaart 33, 52
Wolfskamer 38, 63
Wulp 53, 55

Z

Zanddijk 29, 62
Zomerdijk 51, 60
Zomertaling 60
Zuiderheide 29, 31, 54, 55, 68
Zuidpolder te Veld 60
Zwarte Kraai 30, 40, 50
Zwarte Mees 45
Zwarte Roodstaart 56
Zwarte Specht 46, 50
Zwarte Stern 62
Zwartkop 19, 23, 59

Aantekeningen